

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

*De Silversmit.
Hoe eelvan stof,   Noch veel te grof.*

*Blanck Silver alteveel bemind,
Van't Hert dat weerels is gesindt,
Ghy kund den honger niet verscaeden,
Der weldoorsiende en keurige Ziel,
Wiens lust op uwen Oorspronckviel,
Om sich met Ryckdom t'overlaaden.*

NIEUWSBLAD van de HISTORISCHE VERENIGING AMEIDE en TIENHOVEN

ISSN: 1569-7800

De Vereniging is gevestigd in Ameide en heeft haar domicilie in het oude Stadhuis aldaar. Ze is opgericht op 13 december 1989 en is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Tiel onder nummer 40324336.

BESTUUR

Voorzitter	H. van den Heuvel, Voorstraat 99	4132 AP Vianen	☎ 0347 355180
Vice-voorzitter	G.W. Groenendijk, De Bogerd 3	4233 GN Ameide	☎ 0183 601886
Secretaris	C.W. Broekman, Broekseweg 59	4233 CT Ameide	☎ 0183 601811
Penningmeester	J. Stasse, De Bogerd 19	4233 GN Ameide	☎ 0183 602488
Alg. adjunct	J.A. Maatkamp, Lekdijk 18	2769 GA Langerak	☎ 0183 602071
Lid	C. Rijnhout, De Kooi 25	4233 GP Ameide	☎ 0183 602648
Lid	A. Terlouw - van der Grijn, Vijf Akkers 18	4235 AH Tienhoven	☎ 0183 602110
Lid	A. Mesker, Broekseweg 55	4231 VD Meerkerk	☎ 0183 609260

ERELEDEN

A.M. den Oudsten, G. Streefkerk en P. Will

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

A. Mesker arie.mesker@zonnet.nl

REDACTIE NIEUWSBLAD

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl
G.W. Groenendijk gert.groenendijk@planet.nl
J.D.C. Laroo hv@laroo.net
A. Tukker
P. Will p.will@hetnet.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

Deze bedraagt minimaal €15,- per jaar, over te maken op bankrekening nummer 301952248 van de Rabobank te Ameide t.n.v. de penningmeester van de vereniging. Opzegging van lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden.

Inhoud Nieuwsblad, 2006, jaargang 17, no. 5

1.	De Zilversmit	1
2.	Colofon	2
3.	Inhoudsopgave	3
4.	Verenigingsnieuws	4
5.	Poolse veteranen branden kaars bij gedenkbord	5
6.	Overdracht functie Ambachtsheer	6
7.	Opening overzichtstentoonstelling Jacob Cornelisz. van Oostsanen	7
8.	Presentatie publicatie dr. Pons	9
9.	Goud- en zilversmeden in de stad Ameide in de 18 ^e eeuw: Rene Kappers	10
10.	Parade van een mannenbroeder: Paul Will	21
11.	Twee avondmaalsbekers uit Ameide: Tanja Kootte	26
12.	Koepokken, een Ameidese arts en een gouden medaille: Gert Groenendijk, Ruud Tieman, Herman Beckmann	29
13.	Jubilea van twee ijsclubs: Paul Will, Krijn van der Ham	35
14.	Advertentiepagina uit De Wegwijzer van 1966	41
15.	De wapens van Margareta van Eijk en Arnout van den Berch op een eikenhouten wandversiering in het stadhuis van Ameide: Herman Beckmann	42
16.	Het Rijksmonument Fransestraat 12: Hans van den Heuvel	46

Van de redactie

Zilver en zilversmeden zijn het onderwerp van drie artikelen in dit Nieuwsblad. Rene Kappers beschrijft in zijn artikel de drie zilversmeden en twee opvolgende weduwen, waaronder één kashoudster die in Ameide hebben gewerkt. Paul Will bespreekt het boek *'De Zilversmid van Schoonhoven'* en Tanja Kootte, conservator van het Catharijneconvent in Utrecht, schrijft over de twee avondmaalsbekers uit Ameide, die opgenomen zijn in de collectie van het museum.

Op de voorpagina staat *de zilversmid* van Jan Luyken (1649-1712).

Samen met zijn oudste zoon, Caspar, die net als zijn vader een bekwaam graveur was, maakte hij de embleembundel *Spiegel van 't menselyk bedryf*, die in 1694 verscheen. Deze bundel bevat honderd emblemen over verschillende beroepen. De gravures waarvan enkele zoals de plaatdrukker, de bakker en de apotheker wereldfaam genieten, zijn van unieke kwaliteit.

De titel luidde aanvankelijk *Het menselyk bedryf*, maar werd al snel veranderd in *Spiegel van 't menselyk bedryf*. Deze titel is veelzeggend.

'*t Menselyk bedryf*' verwijst in eerste instantie naar de beroepsmatige werkzaamheden van de mensen die op de pictura's zijn afgebeeld. Op een abstracter niveau wijst '*t menselyk bedryf*' op het algemeen doen en laten van mensen; het gedrag dat ze vertonen. In ieder embleem is een les te vinden die gekoppeld is aan een beroep, maar tegelijkertijd betrekking heeft op het algemeen menselijk gedrag.

Steeds wordt gewezen op de vergankelijkheid van de aardse dingen en het belang van het eeuwig zielenheil. Door aan de titel van de bundel het woord 'spiegel' toe te voegen, nodigde Luyken de lezer uit, de lessen op zijn eigen gedrag te betrekken. Immers, als je in een spiegel kijkt, zie je jezelf. Met andere woorden: de lessen over het menselijk gedrag gaan over je eigen doen en laten. Door deze lessen ter harte te nemen en de gegeven adviezen op te volgen, kon men zijn eigen 'menselyk bedryf' verbeteren en een plaatsje in de hemel verdienen.

Bron: <http://www.janluyken.com> en <http://www.dbnl.org/tekst>

Verenigingsnieuws

Regionale Molendag

De molenaars van de Stichting Instandhouding Molens Alblasserwaard-Vijfheerenlanden [SIMAV] hebben in verband met het 50-jarig bestaan van de stichting een regionale molendag georganiseerd op zaterdag 21 oktober van dit jaar.

De molenaars hebben op deze manier laten blijken, dat ze trots zijn op hun Molenstichting, die in de afgelopen 50 jaar heeft bereikt dat de molens in een goede staat van onderhoud verkeren en vrijwel constant maalvaardig zijn.

Tijdens deze dag kon de bezoeker op enkele molens zelf even molenaar zijn en zeil voorleggen, kruien enz.. Verder was er ook een demonstratie zeilmaken.

Het bestuur van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven heeft het volledige programma van de Regionale Molendag verstrekt aan de leden met de aanbeveling daaraan deel te nemen.

Lezing Winterfeesten

Op woensdag 25 oktober van dit jaar is er in het oude stadhuis van Ameide een lezing gegeven over het thema **WINTERFEESTEN** door de heer P. Schipper uit Tiel en zijn echtgenote.

Met Sinterklaas geven we elkaar cadeaus, met Kerst halen we een kerstboom in huis die we mooi versieren, met Oud en Nieuw steken we vuurwerk af.

Traditioneel is december de feestmaand. Vroeger begon men al iets eerder, namelijk met het feest van Sint Maarten op 11 november en eindigde men op 6 januari met het feest van Driekoningen.

Hoe bekend die feesten ook zijn, de diepere achtergronden en de betekenis ontgaan ons maar al te vaak. Dat Sinterklaas eigenlijk uit Myra in Klein-Azië komt is vaak nog wel bekend, maar dat 'goedheilig man' eigenlijk een verbastering is van 'goed huwelijksman', ligt minder voor de hand. De herkomst van deze populaire feesten is in deze lezing toegelicht.

Ook werd er gekeken hoe deze gebruiken zich in onze streek, het westelijk rivierengebied, gevierd werden. Een groot aantal toehoorders heeft genoten van deze lezing.

Ontwikkeling ledenbestand

Sinds de publicatie van de editie 2006-3 van het Nieuwsblad zijn twaalf nieuwe leden ingeschreven. Het gaat in alfabetische volgorde om:

○ Open Vensters	Ameide
○ M. Peeters	Ameide
○ Dr. L.J. Pons	Arnhem
○ T. Selier	Ameide
○ mevr. D.C. Siegersma	Ameide
○ mevr. M. Sniijders-Beijen	Ameide
○ Dr. C.C. van Stolk	Chelmsford (Engeland)
○ D.J. van Straten	Tienhoven
○ P.A.J. Stravers	Vianen
○ mevr. J. Vroon	Ameide
○ P. Vroon	Ameide
○ L. Woudenberg	Ameide
○ fam. J. van Zorge	Dieren

De vereniging telt inmiddels 327 leden.

Raadspel in de kraam van de vereniging tijdens de Paardenmarkt

De 5 objecten die tijdens de Paardenmarkt in onze kraam tentoongesteld waren, zijn goed benoemd door: R. Lakerveld, P. de Goeij, Floor de Bruin en D.J. van Straten. Zij hebben de prijs inmiddels thuisbezorgd gekregen.

Poolse veteranen branden kaars bij gedenkbord

Foto Geurt Mouthaan

Dit artikel verscheen in Het Kontakt van 18 september 2006.

TIENHOVEN - Czeslaw Smyka en Bolislaw Ostrowski brandden donderdagmiddag beiden een kaars bij het gedenkbord aan de hervormde kerk in Tienhoven. De Poolse oorlogs-veteranen, die vochten tijdens de operatie Market Garden in en rond Arnhem, eerden daarmee één van hun kameraden: Czeslaw Gajewnik. Hij was één van de twee soldaten die bij Tienhoven gevonden werd in de rivier en waarvoor twee jaar geleden een herdenkingsplaat in de kerk werd aangebracht. De twee Polen, die beiden in Canada wonen, waren in Nederland voor de onthulling van een monument van de stichting Driel-Polen.

Nog een foto van de 'reünie' op de middag, dat het precies twee jaar geleden was dat het tekstbord aan de kerk is onthuld. Dit werd destijds gedaan door twee oomzegsters van het andere slachtoffer, de Canadese engineer Harold C. Magnusson, die tezamen met korporaal Czeslaw Gajewnik naar de kant was gesleept door jongens van elf jaar. Beiden staan midden op de foto: Adrie van den Berg en achter hem Hans van Straten. Zij waren daarop hulp gaan halen en de twee militairen, omgekomen bij de slag om Arnhem-Oosterbeek, hebben erna een dag opgebaard gestaan in de Tienhovense kerk om vervolgens in Gorcum te worden begraven. Het complete verhaal staat in de nummers 3 en 4 van de 15^e jaargang van dit blad. Verder staan op de foto, in pak en gedecoreerd, de beide oudgedienden, de kleinste is een dienstkameraad van Gajewnik. Beiden waren met name naar Nederland gekomen om het eerherstel van wijlen generaal Sosabowski bij te wonen.

Foto Alice van Bekkum-van 't Verlaat

Verder was in Tienhoven ook aanwezig mevr. Alice van Bekkum-van 't Verlaat. Zij was degene die enige jaren terug de relatie Oosterbeek - Tienhoven tot stand had gebracht en heeft ook de foto gemaakt. Daarop staan verder van links naar rechts: Henk Blom als kerkrentmeester en geheel rechts twee leden van het 'Comité 4 mei Herdenking': Kees van Toor en Paul Will.

Overdracht functie Ambachtsheer

Het was met merkbaar genoeg dat de tachtigjarige Adriaan Pieter van Stolk in de namiddag van zaterdag 23 september van dit jaar het oude Stadhuis op de Dam in Ameide betrad. Welgeteld 130 jaren en 161 dagen nadat een telg van het Rotterdamse geslacht Van Stolk voor het eerst Ambachtsheer was geworden van Ameide, was hij vanuit het Belgische Kalmthout naar de Alblasserwaard gekomen om de functie over te dragen aan zijn 32-jarige zoon Christian Cornelis .

Bert Hartman, Adriaan Pieter van Stolk, Frank Koen, Christian Cornelis van Stolk en Hans van den Heuvel
Foto: Atty Mager, Communicatie Zederik.

Burgemeester Frank Koen van Zederik, die bij deze gelegenheid als gastheer optrad, ging in zijn toespraak in op de relatie tussen het geslacht Van Stolk en de “Stede Ameyde” en de waarde van het in stand houden van zinvolle tradities. Hij zei in dit opzicht veel waardering te hebben voor de inspanningen van het Paardenmarktcomité en de Historische Vereniging van Ameide en Tienhoven, waarvan de voorzitters, Bert Hartman en Hans van den Heuvel, zeer nauw betrokken waren geweest bij de voorbereiding van de plechtigheid.

De scheidende Ambachtsheer – een rijzige figuur, die op deze historische dag de versierselen van Officier in de Orde van Oranje-Nassau in groot-model droeg – sprak in warme bewoordingen over de grote verbondenheid van zijn familie met de inwoners van Ameide gedurende een lange reeks van jaren. Hij beklemtoonde dat het ook in de moderne tijd van belang is om op passende wijze vorm en inhoud te geven aan ceremoniële functies (“een Ambachtsheer is iets geheel anders dan een Prins Carnaval”).

De aantredende Ambachtsheer, die in Engeland woont en werkt, gaf te kennen voornemens te zijn wat betreft de vervulling van de functie in de voetsporen van zijn zeven voorgangers te treden, zonder de wijzigingen in de tijdsomstandigheden uit het oog te verliezen. Hij voegde hieraan toe ernaar uit te zien om bij de jaarlijkse Paardenmarkt en andere gelegenheden met de Ameidenaren samen te werken.

De gemeente Zederik had zich beijverd om de overdracht van de Ambachtsheerlijkheid in ceremonieel opzicht luister bij te zetten. Zo vond er een rijtour plaats en bracht Ameide’s Fanfarekorps (AFK) op de Dam een muzikale hulde. Ook werden er in het sfeervol gedecoreerde en verlichte Stadhuis een receptie en een diner gehouden.

Vlnr. De dames Van Stolk, Christian Cornelis van Stolk, mevr. Koen, Frank Koen en Adriaan Pieter van Stolk.

Foto: Atty Mager, Communicatie Zederik.

Opening overzichtstentoonstelling Jacob Cornelisz. van Oostsanen

De van woensdag 11 tot en met 14 oktober van dit jaar in de Gereformeerde Sionkerk aan de Prinsengracht gehouden overzichtstentoonstelling van replica's van het werk van de schilder Jacob Cornelisz. van Oostsanen (ca. 1470 – 1533) heeft exact 595 bezoekers getrokken.

De opening van de tentoonstelling, die plaats vond op de dinsdag daaraan voorafgaand, werd door 45 personen bijgewoond. Het ging in beide gevallen niet uitsluitend om inwoners van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden. Integendeel, ook ingezetenen van onder andere Amsterdam, Oostzaan en Poeldijk hadden de weg naar Ameide weten te vinden. Zo was bij de opening de Oostzaanse wethouder van cultuur Elco Paans aanwezig.

De opening van de expositie werd verricht door de kunsthistoricus drs. Chris Will uit Everdingen, conservator van het Museum Boijmans Van Beuningen te Rotterdam en zoon van ons erelid Paul Will.

Drs. Chris Will

Hij had veel lof voor het initiatief van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven om meer bekendheid te geven aan het oeuvre van Van Oostsanen, ook al omdat deze schilder “in ons land ten onrechte minder erkenning geniet dan in het buitenland”. De kunsthistoricus weerlegde de kritiek op het exposeren van replica’s door er op te wijzen dat “het in de praktijk om redenen van financiële en andere aard onmogelijk is om het over de gehele wereld verspreide originele werk van grote schilders op één plaats bijeen te brengen”.

Voorzitter Hans van den Heuvel ging bij de opening in op de vraag of het op de weg van de Historische Vereniging ligt om in het kader van exposities of anderszins aandacht te besteden aan onderwerpen, die “niets met de cultuur of de historie van Ameide en Tienhoven te maken hebben”. Hij beantwoordde deze vraag bevestigend, met name omdat “het werkterrein van de vereniging anders wel heel erg beperkt zou worden”.

De expositie van het werk van Jacob Cornelisz. van Oostsanen werd mede mogelijk gemaakt door de Rabobank Vijfheerenlanden, de Rabobank Alblasserwaard Noord en Oost en Arti ‘70 BV Standbouw uit Meerkerk.

De foto’s zijn genomen door André Tukker

Presentatie publicatie dr. Pons

De 85-jarige dr. Leendert Japhet Pons vormde op zaterdag 25 november het middelpunt van een druk bezochte bijeenkomst in het oude Stadhuis op de Dam in Ameide. Daar werd een speciale editie gepresenteerd van het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, die geheel gewijd is aan zijn niet eerder gepubliceerde manuscript over de **“oorspronkelijke verkaveling van boerderijen en hoeven in de rivieroever- en veenontginningen van de Hoge Heerlijkheid HERLAER”**.

De oud-hoogleraar regionale bodemkunde aan de Landbouwuniversiteit Wageningen ging in een korte toespraak in op de interessante inhoud van de publicatie. Zo zette hij uiteen dat de ontginning in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden vanaf het eind van de tiende eeuw plaats vond onder leiding van lokale gezagdragers, die als ambachtsheer tegen voorwaarden een concessie van de landsheer (graaf of bisschop) kochten om een stuk veenland (een “cope”) te ontginnen. Het ging in dit gebied om zeer lange en smalle kavels, die zich evenwijdig aan elkaar en veelal loodrecht op de ontginningsbasis uitstrekten. De woonhuizen, “hofsteden”, werden aan de ontginningsbasis gebouwd, waarvoor een rivieroever, een veenstroompje of een gegraven kanaal, een “graaf”, werd gebruikt.

vlnr. Koen, Pons en Van den Heuvel

Burgemeester Frank Koen van de gemeente Zederik nam het eerste exemplaar van de publicatie in ontvangst in zijn hoedanigheid van voorzitter van de Stichting Uitvoering Landschapsplan Alblasserwaard-Vijfheerenlanden, die de uitgave gefinancierd heeft. Hij gaf uiting aan zijn grote waardering voor de jarenlange arbeid van de oud-hoogleraar en zei zeer geïnteresseerd te zijn in de oorspronkelijke loop van de Zederik, waarop de auteur prompt een volgende publicatie in het vooruitzicht stelde.

Hans van den Heuvel, de voorzitter van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, bood dr. Pons “als contraprestatie” het lidmaatschap van de vereniging aan, wat “in dank werd aanvaard”. Hij gaf aan dat het met de Historische Vereniging “niet goed, maar uitstekend gaat”: het ledental is sinds begin 2004 toegenomen van 175 tot 325 en er wordt vol enthousiasme gewerkt aan verscheidene projecten.

Burgemeester Koen en Dr. Pons in gesprek

De publicatie is voor een bedrag van tien euro verkrijgbaar bij het secretariaat van onze vereniging (adres: Broekseweg 59, 4233 CT Ameide; e-mail: info@ameide-tienhoven.nl).

Goud- en zilversmeden in de stad Ameide in de 18^e eeuw.

Ameide kreeg ergens tussen 1312 en 1400 stadsrechten¹. Daarmee was aan een belangrijke randvoorwaarde voldaan voor de vestiging van goud- en zilversmeden in de stad.² Sedert wanneer er daadwerkelijk goud- en zilversmeden in Ameide waren, is onbekend. In ieder geval waren er in de 18^e eeuw edelsmeden werkzaam in Ameide³.

Recent onderzoek leverde niet alleen aanvullende gegevens op over deze 18^e eeuwse smeden, maar bracht daarbij ook twee 'gildezusters', opvolgende weduwen, in Ameide aan het licht. Het beeld van de zilversmeden⁴ werkzaam in de stad Ameide wordt daarmee in dit artikel verder aangevuld.

Het keuren van goud en zilver.

Van oudsher moet zilverwerk getekend worden met het teken van een stad; dat is meestal het stadswapen.

Op die manier had de vorst controle over de kwaliteit van het edelmetaal in zijn vorstendom. Dit was nodig, omdat in oude tijden het ongemunt goud en zilver van gebruiks- en siervoorwerpen evengoed deel uitmaakte van -wat wij vandaag de dag noemen- de geldhoeveelheid in het land. Gouden en zilveren voorwerpen konden daardoor moeiteloos ingewisseld worden voor geld, en andersom.

Door het stadsteken was duidelijk waar de verantwoordelijken (of de bedriegers) voor de kwaliteit -het gehalte aan edelmetaal- woonden.

De verantwoordelijkheid voor het gehalte van goud en zilver was trapsgewijs georganiseerd. De vorst bepaalde welke gehalten van het edelmetaal in zijn vorstendom waren toegestaan. De vorst benoemde de stadsbestuurders; de stadsbestuurders benoemden het gildebestuur dat op zijn beurt zorgde voor de benoeming van de keurmeesters in een stad.

De keurmeesters controleerden het gehalte van de producten die de zilversmeden aanboden.

Bij goedgekeurd werk sloeg de deken (voorzitter) van het goud- en zilversmidsgilde namens de stad het stadsteken in het werk en voegde daar met de keurmeester nog een eigen teken aan toe, de zogenaamde 'jaarletter'.

Ook de zilversmid was verplicht om een teken te zetten als hij het werk ter keuring aanbood: zijn meesterteken.

Zodoende was in geval van bedrog niet alleen de maker, maar ook degene die gekeurd had, terug te vinden en zonodig te bestraffen⁵.

---

1. J.C.M. Cox, Repertorium van de stadsrechten in Nederland. "Quod vulgariter statreghte nuncupatur". Den Haag: VNG uitgeverij; 2005; (Werken der stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht; vol. 33)

2. Louise van den Bergh-Hoogterp, Goud- en zilversmeden te Utrecht in de late middeleeuwen. Utrecht: SDU, 's-Gravenhage; 1990. In Europese middeleeuwse ordonnanties werd een 'stadsteken' steeds vereist. In combinatie met het destijds vigerende 'gildesysteem' werd impliciet daarmee bepaald dat goud- en zilversmeden in steden moesten zijn gevestigd. Het plakkaat van Philips de Schone uit 1502, dat tot 1807 voor Holland, Zeeland en Westfriesland het wel en wee van goud en zilver regelde, gaat er in art.14 vanuit dat goud- en zilversmeden in steden gevestigd zijn. De ordonnantie van Karel V uit 1551, eveneens geldig in Holland, Zeeland en Westfriesland, tot 1807, bepaalde in art 8 expliciet dat er geen goud- of zilversmeden mochten werken dan "uitsluitend binnen besloten steden of plekken hebbende privilegie van stede"

3. S.A.C. Begeer, I. Hak, L. Linhart-du Clou, Zilversmeden van de stad Schoonhoven, 1600-1900. Schoonhoven: Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum; 1981.

4. Omwille van de leesbaarheid wordt in de tekst 'zilversmeden' gebruikt i.p.v. 'goud- en zilversmeden'.

5. C.B. van Dongen, De waarborg van edelmetaal. Museumtijdschrift, Schoonhoven. 1998; (17).

Zilversmeden van Ameide keurden in Schoonhoven.

Als er in een stad geen gildeorganisatie opgericht kon worden omdat er te weinig zilversmeden woonden, moest het werk in een naburige stad worden gekeurd.⁶ De 'keur' of het reglement op het goud- en zilver van die nabuurstad was dan tevens geldig in de stad van herkomst van het werk. In het geval van de stad Ameide was dat in de 18^e eeuw Schoonhoven. Zilversmeden van Ameide moesten daarom lid worden van het gilde in Schoonhoven en hun werk naar de Gildekeurkamer te Schoonhoven brengen.

Afbeelding 1.
J.H. Rotscheid,
Delfshaven, Weeshuis
van Schoonhoven,
zonder jaartal,
omstreeks september
1855.
De Gildekeurkamer
van de goud- en
zilversmeden te
Schoonhoven was van
1705 tot 1809
gevestigd op de
1^e verdieping van het
Weeshuis, naar we
aannemen, achter het
grote raam.⁷

'Gildezusters' in het Goud- en zilversmidsgilde van de stad Schoonhoven.

In Schoonhoven gold sinds 22 april 1693 de regel dat weduwen van zilversmeden hun man konden opvolgen zonder zich te hoeven inkopen in het gilde. Ze mochten de nering van hun man in huis of in de 'winkel' met knechten en gezellen voortzetten. Ze kregen alle rechten en plichten van hun overleden man: ze moesten de eed afleggen en de kosten van het gilde mede dragen. Zo gezien werden ze gratis 'gildezuster'⁸. Een gevolg hiervan was echter, dat zilversmidzonen wachtten met het opvolgen van hun vader en bij hun moeder bleven werken zo lang dat kon. Dit was immers goedkoper dan zichzelf als 'vrijmeester' inkopen in het gilde. Uiteindelijk volgden zij zodoende veelal hun moeder op.

In de loop der tijd werd deze 'gratis opvolgingsregeling' verschillende keren aangepast. Allereerst gebeurde dit in 1774 toen de conservatieve 'Oranjeklanten' in Schoonhoven nadrukkelijk de macht hadden. Tijdens het bewind van de revolutionaire 'Patriotten' in o.m. 1786, werden met name de

6. OAS 2545a, 'Gildeboekje', Plakkaat van Philips de Schone, 2 feb 1503, art. 14. Geldig voor Holland, Zeeland en Westfriesland.

7. R.Kappers, Keurkamers van Schoonhoven in de 18^e eeuw. Zilver-cahier nr. 6.0. Stg Vriendenkring Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum, Schoonhoven 31 december 2004.

8. Ik gebruik hier 'gildezusters' om de bijzondere relatie aan te duiden van de opvolgende weduwe met het gilde. Voor alle duidelijkheid: de term 'gildezuster' heb ik nergens in de Schoonhovense archivalia aangetroffen.

'dure' regels voor zilversmeden veranderd of teruggedraaid, ook de regels betreffende opleiding en opvolging.⁹

Onder de conservatieve Magistraatskeur van 1774 werden de opvolgende weduwen voor het eerst sinds 1693 verplicht een meesterknecht aan te stellen. Zij behoefden niets te betalen, maar de meesterknecht moest daarbij zijn meesterstuk maken, betalen voor het opnemen van deze 'proeve', de eed afleggen en aan het gilde en het weeshuis de helft betalen van hetgeen een zelfstandige meesterzilversmid als 'vrijmeester' zou moeten betalen. Hij betaalde zodoende twaalf gulden en tien stuivers aan het weeshuis en aan het gilde en daarnaast nog hoge bedragen aan de zittende machthebbers als de baljuw, de deken, de oud-deken, de keurmeester en de bode van het gilde.

Onder de revolutionaire Vroedschapsgildewet werd het goedkoper. Een opvolgende weduwe werd wel verplicht een meesterknecht aan te stellen die het vak in Schoonhoven geleerd had. De knecht hoefde nu niets te betalen, maar de weduwe moest wel twee zilveren ducats, ofwel zes gulden en zes stuivers aan het gilde betalen.

Betalingen aan de baljuw en gildebestuurders waren afgeschaft. Evenmin hoefde de meesterknecht nog langer een meesterstuk te maken.

Deze bijzondere regeling met betrekking tot een opvolgende weduwe speelde in de geschiedenis van de 18^e eeuwse zilversmeden van Ameide een belangrijke rol, zoals we onderstaand zullen zien.

De familie Van Gelderen: zilversmeden in Ameide.

In 1989 verscheen van de hand van J.J. van Gelderen uit Zeist 'De genealogie Van Gelderen, een Schoonhovens geslacht van Zilversmeden' in het genealogisch tijdschrift Gens Nostra.¹⁰ Een aantal zaken kan hierop inmiddels worden aangevuld, zodat het volgende beeld ontstaat.

Jan van Gelderen, zilversmid te Ameide 1779-1794.

Jan van Gelderen vestigde zich als zilversmid te Ameide in mei 1779. Hij kwam toen uit Schoonhoven samen met zijn vrouw en kinderen Elsje, Maria, Wouter, Pieter en Cornelis.¹¹ Eerder, op 16 juni 1759, ging hij uit Schoonhoven met zijn vrouw Merchje Bouter en twee kinderen naar Gouda¹², waar hij in eerste instantie 12 maanden admittentie (woonvergunning) kreeg.¹³ Het echtpaar woonde daar in de Vuilsteeg en keerde pas twee jaar later, op 28 juni 1761, terug naar Schoonhoven.¹⁴

Vermoedelijk heeft Jan in Gouda zijn twee jaar leertijd als gezelschap volbracht.

Hij werd lid van het Goud- en zilversmidsgilde in Schoonhoven in de periode 1 mei 1761-1762, ofwel gelijk na zijn terugkeer uit Gouda; voor hem werd toen 25 gulden aan het weeshuis betaald.¹⁵

---

9. De conservatieve Oranjeklanten hadden het voor zover het de zilversmeden betreft, in Schoonhoven voor het zeggen van 13 oktober 1774 tot 24 november 1787 en ook weer na het hardhandig herstel van de 'Oranje orde' door de Pruisische troepen, van 26 februari 1788 tot 2 juli 1795. In deze Oranje-perioden was in Schoonhoven de zogenaamde 'Magistraatskeur' van kracht. De Patriotten op hun beurt, waren voor wat betreft de zilversmeden aan de macht van 24 november 1787 tot 26 februari 1788 en na de inval der Fransen, van 2 juli 1795 tot 1 juli 1807. In deze perioden gold de Patriotse 'Vroedschapsgildewet'.

10. J.J. van Gelderen, Van Gelderen; een Schoonhovens geslacht van zilversmeden. Gens Nostra. April 1989; XLIV(4/5):209-216.

11. RAS 2401, fol. 157vo, 8 mei 1779, attestatie van Schoonhoven

12. RAS 2401, 16 juni 1759, acte van indemniteit;

13. SMH, Register Verhuisde personen Krimpenerwaard,

14. Gouda, Archief Kerkenraad Herv. Gemeente, inv.85, fol 16. en Van Gelderen, 1989.

Jan van Gelderen was een zoon van Pieter IJsbrandse van Gelder en Elsje Jans Hoogendijk en werd gedoopt in Schoonhoven 29 mei 1731.¹⁶

Als leerjongens werkten bij hem zijn zonen; Pieter vanaf 1781 en Kornelis vanaf 1787. Voor Pieter werd zes gulden betaald aan het gilde en voor Kornelis één gulden tien stuivers.¹⁷ Zes gulden was het volle tarief voor een leerjongen onder de Magistraatskeur en één gulden tien stuiver het volle tarief onder de Vroedschapsgildewet.

Aangezien zijn oudste zoon Wouter, gedoopt 6 mei 1762, ook zilversmid -althans knecht- is geworden, is het vanzelfsprekend dat ook hij leerling is geweest. Wouter heeft dan als leerling destijds gegolden als 'oudste gildebroederszoon' waardoor de jongere zoon Pieter niet meer als 'oudste gildebroederszoon' kon worden aangemerkt en dus het volle pond moest betalen voor zijn leergeld.

Zoon en leerling Pieter van Gelderen werd -naar we op grond van genealogisch onderzoek aannemen- begraven te Ameide op 22 november 1785.

Voor zijn begrafenis op het kerkhof werd weliswaar het slechte doodkleed gebruikt, maar er werd wel één uur de klok geluid bij zijn begrafenis.¹⁸

De kerk ontving hiervoor totaal twee gulden en vier stuivers. Zijn naamgenoot en neefje Pieter van Gelderen (Korneliszoon) was degene die uiteindelijk het bedrijf in 1819 zou voortzetten in Schoonhoven.¹⁹

Afbeelding 2.
Pieter van Gelderen
(Ameide 1794-Schoonhoven 1868).

Foto collectie
J.J.van Gelderen, Zeist.

---

15. Wh, Inv.nr.121. Voor nieuwe goud- of zilversmeden moest het gilde sinds 27 dec 1718 'het halve recht' van de inkoop in het gilde afdragen aan het weeshuis. Het boekjaar van het weeshuis liep vanaf 1 mei van elk jaar. Een preciezere datering werd bij de ontvangen bedragen niet genoteerd, zodat we veelal alleen weten dat een nieuwe edelsmid in de periode van het boekjaar begonnen was; in dit artikel aangeduid als "1mei 1761-1762"

16. Van Gelderen, 1989, p.210. Begeer e.a. 1981, vermeldden abusievelijk dat hij de zoon zou zijn van Hendrik van Gelderen en Anna NN.

17. OAS 2546, rek. 1780-81 en 1785-86. De eerste betaling is onder vigeur van de Magistraatskeur, de tweede onder de Vroedschapsgildewet.

18. DTB Ameide 6a III, 22 nov 1785.

19. Begeer e.a. 1981, vereenzelvigen hen. Zie p.120, nr.090

Merchje Bouter, weduwe Van Gelderen: 'gildezuster' in Ameide

Vader Jan van Gelderen werd begraven te Ameide op 24 juni 1794 in een huurgraf op het koor. Nu werd het goede doodkleed gebruikt en de klokken luidden twee uur. De kerk kreeg hiervoor totaal 8 gulden en 8 stuiver.²⁰ In de gilderekening werd vervolgens genoteerd: "*Weduwe Jan van Gelderen te Ameijde volgens het 16^e artikel van onse Gildewet en ordonnantie, en heeft haar soon Cornelis van Gelderen in het gilde gekogt om bij haar als weduwe te mogen werken als meesterknecht en daar voor betaalt 25 gulden.*"²¹ De bedoelde gildewet is de Magistraatskeur die ondanks de Franse inval nog geldig zou zijn tot 2 juli 1795. In de rekening van het weeshuis werd voor hem door de Municipaliteit (de stadsregering na de Franse inval sedert 20 april 1795) twaalf gulden en tien stuiver afgedragen voor het weeshuis.²²

Artikel 16 van de Magistraatskeur vermeldde o.m. "*En wanneer een Vrymeester zal komen te sterven, nalaatende een Weduwe, zal dezelve Weduwe gehouden en verpligt zyn, om binnne den tyd van Zes Weeken, na 't overlyden van haare Man, ter Keurkamer te moeten zenden het Teeken van haar Man, om aldaar verbrooken te worden ... en de Weduwe inclineerende om de Affaires van haare verstorven Man te Continueeren, zal dezelve gehouden weezen te stellen een Meesterknecht, welke zal moeten doen de Proev, ... en voor opneeming derzelve, als mede voor de inkoming van 't Gilde, en voor 't Weeshuis, betaalen de helft van 't geene wegens een Vrymeester is gestatueerd...; en wanneer den Meesterknecht in der tyd zal goedvinden zelve vrymeester te worden, zal 't hem vrystaan, mits de Weduwe drie Maanden bevoorens behoorlyk van zyne intentie kennis geevende, en aan 't Gilde betaalende de wederhelfte by voorsz(egde) Classissen Articul 4 bepaald*".²³

Uit deze gang van zaken blijkt duidelijk dat Merchje Bouter als opvolgende weduwe binnen het Schoonhovense gilde de zaak voortzette met haar zoon Kornelis als meesterknecht. Zo gezien werd ze dus 'gildezuster'.

Met het meesterteken 'VG' is een stel zilveren kuitgespen bekend die zich thans bevinden in de collectie van Rikkoert Schoonhovens Edelambachtshuis.²⁴ Dit meesterteken behoorde toe aan Jan van Gelderen. De jaarletter E is echter van 1798 toen Jan van Gelderen reeds overleden was. Hieruit moeten we concluderen dat het werk gemaakt is onder verantwoordelijkheid van zijn weduwe Merchje Bouters, die hem opvolgde, en dat zij het meesterteken van haar overleden man is blijven gebruiken.

Afbeelding 3. Merchje Bouter, wed. Jan van Gelderen, Ameide, stel zilveren kuitgespen, 1798, ca. 3,5 x 3,5 cm, 16,4 en 15,3 gr, beide stukken dragen meesterteken: VG in rechthoek, stadskeur Schoonhoven, jaarletter: E, eigenaarsinitialen ADG, herkeur Z II en produktiehelpmerken respectievelijk I en II. (collectie Rikkoert Schoonhovens Edelambachtshuis).

20. DTB Ameide 6a III, 4 juni 1794.

21. OAS 2546, rekening 1793-94.

22. Wh 122, rek. 15mei 1794 -12 maart 1795

23. OAS 2545

24. Collectie Schoonhovens Edelambachtshuis, Vitrine 10-3 nr.337 (waarneming 27 sep 2006)

Kornelis van Gelderen: zilversmid in Ameide 1798-1819

Zoon Kornelis van Gelderen werd uiteindelijk zelfstandig zilversmid in Ameide. Vermoedelijk volgde hij zijn moeder op toen de bestuurlijke grenzen van de gildekeurkamers werden verlegd in de Bataafs-Franse tijd. Op 17 november 1798 werd Schoonhoven bestuurlijk gevoegd bij het Departement van De Delf.

Afbeelding 4.
Meesterteken, jaarletter en stadskeur op de kuitgespen.

Ameide kwam toen bij het Departement van De Rijn²⁵ en kwam daarmee onder ressort van het 'gesubsisteerde' Goud- en zilversmidsgilde van Gorkum.²⁶ Voor zover bekend kende het gilde van Gorkum geen 'gildezusters' en ligt het dus in de rede te veronderstellen dat Kornelis op dat moment zelf toetrad tot het Gorkumse gilde. In ieder geval vinden we Van Gelderen niet terug op de lijst die op 22 november 1800 in Schoonhoven werd samengesteld op grond van de 'Bataafse Ordonnantie' voor goud- en zilversmeden.²⁷ In 1807, bij de opgave die keurmeesters moesten doen aan de Essayeur-Generaal in het kader van de Wet op het verwerken etc. van gouden en zilveren werken, werd hij vermeld met als meesterteken 'een pistool'.²⁸ Met dit merk is een paar schoengespen van hem bekend uit 1809 dat in de toenmalige Gorkumse Keurkamer van het Koninkrijk Holland werd gekeurd.²⁹ Vier zonen van Kornelis van Gelderen en Maggelina van de Kamer werden ook zilversmid. Aangezien zij in Ameide geboren en –tot 1819- getogen waren, zou je hen misschien ook wel tot de 'zilversmeden in de stad Ameide' moeten rekenen.

Pieter (geboren Ameide 1794) trouwde in 1815 te Ameide met Willemina Perk uit Ameide. Leonardus (geboren Ameide 1796) trouwde in 1824 met de Schoonhovense Wilhelmina Littel. Laurens (geboren Ameide 1799) trouwde in 1820 met de Schoonhovense Aafje Wijnrox. Cornelis (geboren Ameide 1808) trouwde in 1833 met de Schoonhovense Maggelina Louisa Duwel. Kornelis van Gelderen vertrok met een aantal van zijn kinderen op 18 oktober 1819 uit Ameide naar Schoonhoven.³⁰ Daar is hij nooit meer zelfstandig zilversmid geworden. Het Patentregister

25. Judith Amsenga, Geertje Dekkers, "Wat nu ?", zei Pichegru. De Franse tijd in Nederland, 1795-1813. Hilversum: Verloren; 2004. p.44

26. Joost van Genabeek, De afschaffing van de gilden en de voortzetting van hun functies. In: Dr.E.S.A. Bloemen, red. voorzitter. NEHA Jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis. Amsterdam: Vereniging NEHA; 1994; pp. 85. In het algemeen werden de gilden opgeheven in 1798. Echter, ter voorkoming van wanorde zoals in Frankrijk was voorgekomen, werden de organisaties van de goud- en zilversmeden voortgezet. Ze werden daarna aangeduid als 'gesubsisteerde' gilden met als bestuurders 'Provisionele Commissarissen'. Subsisteren komt uit het Frans en betekent 'voortbestaan'.

27. OAS 934, voor de lijst, en OAS 115 dd 24 nov 1800 voor de datering.

28. W. Koonings, De keuring van goud en zilver tijdens het Koninkrijk Holland. Wet op het verwerken, invoeren en verkopen van gouden en zilveren werken, mitsgaders den ophef der belasting op dezelve, gearresteerd den 11 maart 1807. Tijdstroom, Lochem ; 1968.p.84 en p.137 nr. 1022

29. R.F. van Dijk, Gorcums zilver. Gorinchem: Museum 'Dit is Bethlehem'; 1992, p.111, nr.K31

30. SMH, Register Verhuisde Personen Krimpenerwaard, Supplement 1.

vermeldde van hem over 1819 en 1820 een patent als 'zaakwaarnemer'.³¹ Bij het huwelijk van zijn zoon Louwrens in 1820 werd als zijn beroep 'zilversmid' opgegeven; bij het huwelijk van zijn zoon Leonardus in 1824 'zilversmids-knecht'.³² Zijn zoon Pieter vestigde zich als zelfstandig goud- en zilversmid in Schoonhoven in 1819. Volgens het Patentregister kreeg hij als zodanig ook patent in 1819, 1820 en 1821; bij dit laatste patent werd vermeld "zijne goederen niet anders als aan winkeliers en kooplieden verkopende."³³ Hij bouwde dit bedrijf verder uit tot een zaak met 4 knechten en 5 leerlingen. Sedert mei 1833 was één van die leerlingen zijn neefje Abraham Verheij, ook geboren in Ameide, zoon van Isaac Verheij, getrouwd met zijn oudste zuster Elisabeth van Gelderen. Tot 1849 bleef Abraham bij Van Gelderen werken, ook nadat zoon Pieter van Gelderen het bedrijf in 1842 overnam. In 1849 werd Abraham Verheij zelfstandig zilversmid in Schoonhoven, maar in 1861 verruilde Verheij definitief het beroep van zilversmid voor dat van predikant toen hij beroepen werd in Dordrecht.³⁴

Afb. 5. Abraham Verheij (Ameide 1821-Schoonhoven 1913), zilversmid te Schoonhoven vanaf 1849 en na 1861 predikant.

31. NAS 1189, Patentregister 1819 e.v.; 1819 nr.181-205 en 1820 nr.130

32. BSS huwelijken 1820 en 1824

33. NAS 1189, Patentregister 1819 e.v. 1819 nr 182-216, 1820 nr.198, 1821 nr.30-107

34. H. Hille, De zilversmid van Schoonhoven. Leven en werk van ds. Abraham Verheij (1821-1913). 2e druk, Houten, Den Hertog BV; 1996. Begeer e.a. 1981.

De weduwe Van Harten, Dirkje Kol, kashoudster te Ameide.

In 1745 maakte Essayeur-generaal Marcellus Emants een overzicht van alle Hollandse goud- en zilvermeden. Op deze 'Lijst 1745' stond vermeld de weduwe Jan van Harten, kashoudster in Ameide.³⁵

Kashouder is de oud-hollandse benaming voor een winkelier die goud- en zilverwerk verkocht. Jan van Harten was te Ameide op 2 juni (otr.16 mei) 1726 getrouwd met Dirkje Kol. Hij werd begraven in Ameide op 4 mei 1743. Zijn weduwe overleed in 1785 en werd op 24 mei van dat jaar in Ameide begraven.³⁶

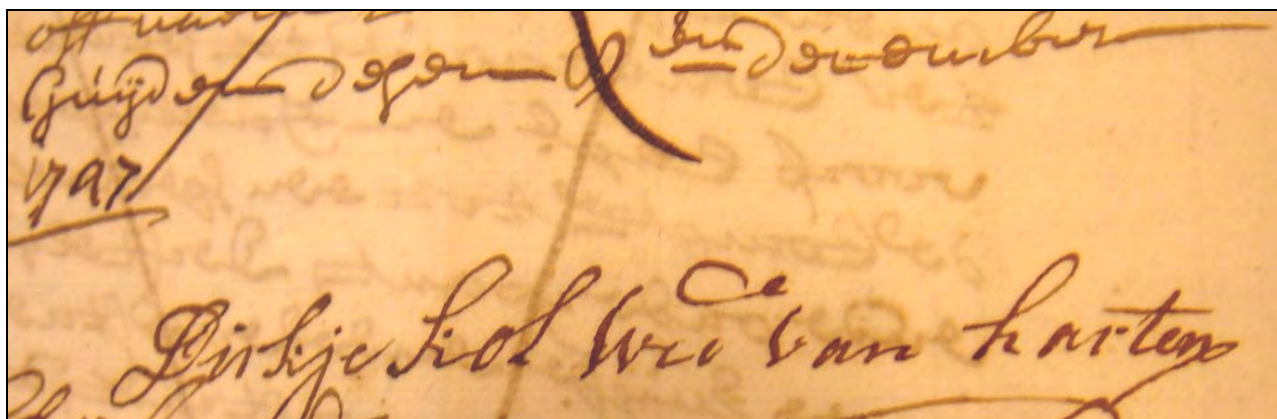
Onderzoek naar de wijze van samenstellen van de Lijst 1745 heeft aangetoond dat deze chronologisch is opgesteld; anciënniteit had een betekenis in de gilden.

Uit hetzelfde onderzoek bleek dat de weduwe Van Harten niet anders op die plaats op deze lijst kan zijn vermeld dan omdat haar man 'vrijmeester' van het Schoonhovense gilde was geweest. De weduwe maakte kennelijk gebruik van de sinds 1693 bestaande mogelijkheid om haar overleden man op te volgen.

Ze werd 'gildezuster' in het Goud- en zilversmidsgilde van de stad Schoonhoven. Jan van Harten is dan de nieuwe gildebroeder geweest waarvoor in de weeshuisrekening van 1 mei 1725-1726 door Lucas Assenberg 25 gulden werd betaald aan het weeshuis.

Deze 25 gulden was van oudsher verschuldigd voor de intrede van nieuwe gildebroeders aan het weeshuis.³⁷

Wanneer Dirkje Kol als kashoudster is begonnen of is gestopt, valt moeilijk te zeggen, omdat kashouders niet vermeld werden op de andere lijsten die de Schoonhovense gildebesteders ons hebben nagelaten. In ieder geval was ze het in 1745.

Afbeelding 6. Handtekening van Dirkje Kol. RA Am, Inv.nr.4, 8 dec 1747, hypothecaire geldlening van 400 gulden door Dirkje Kol, wed. Jan van Harten.

Jan Claese van Harten, goud- of zilversmid in Ameide 1725/26-1743

Zoals boven aangegeven, oefende Jan Claese van Harten kennelijk zijn vak uit van 1725-26 tot 1743. Hij werd op 7 januari 1706 in Ameide gedoopt, als zoon van Sander van Harten, brouwer in Het Molenijser, staande 'benedendams' in Ameide. Deze brouwerij werd voortgezet door de oudste zoon Willem.³⁸

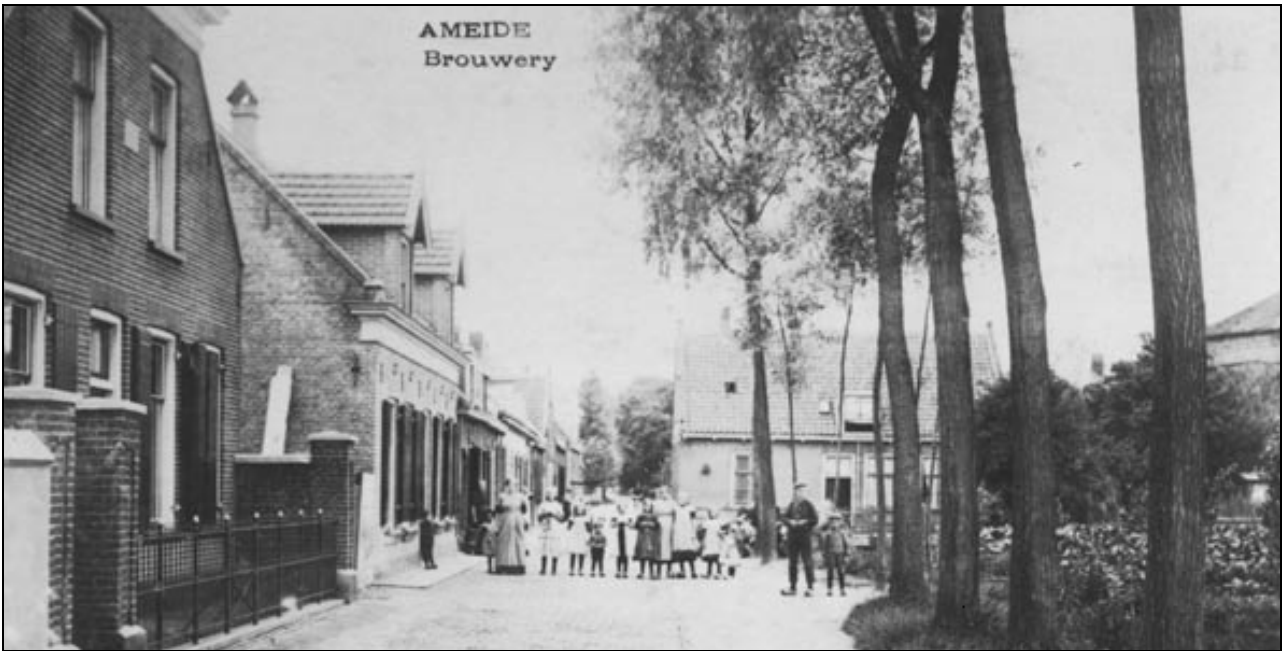
35. M. Houtman, J.Luijt. Alle Hollandse Goud- en Zilversmeden 1745. Utrecht: Eigen uitgave; 2003

36. NA, Ameide DTB 9, 'Dood Register van Ameide en Tienhoven van den Jare 1730 tot en met den jare 1811. Zie voor het echtpaar ook: H. van Harten, Familieboek Van Harten - 2. Ermelo: eigen uitgave; 1980 Apr 21.

37. R. Kappers, 2004.

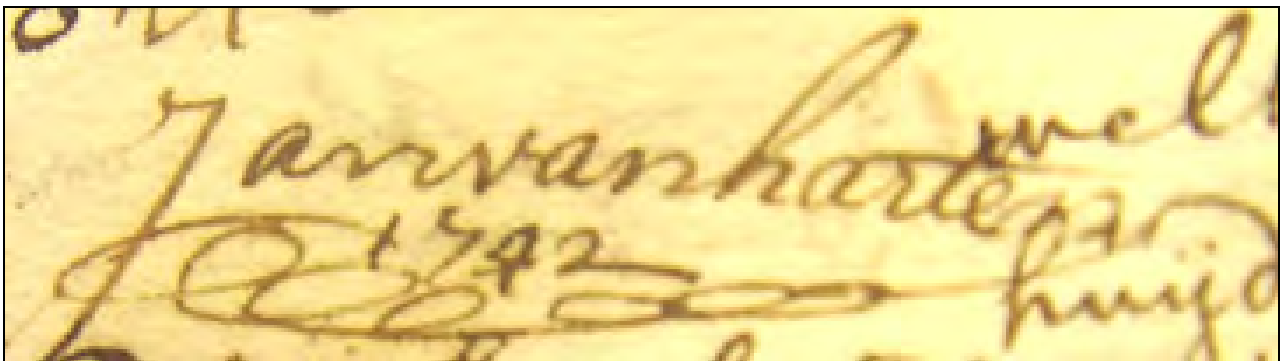
38. NA, RA Am 3, 15 jan 1725, transport van de brouwerij; Idem fol. 59, hypothecaire lening groot 7000 gulden

Afbeelding 7. De Molenstraat in Ameide.

Van de jongere zoon Jan van Harten vonden we tot heden in de archivalia merkwaardigerwijs nergens een beroep vermeld bij zijn naam, noch bij zijn vrouw of weduwe.³⁹ Op 2 juni (ondertrouw 16 mei) 1726 trouwde Jan van Harten met Dirkje Kol te Ameide. In 1734 woonde het echtpaar in de 'Francestraat' en later in het huis op de hoek van de Dam dat hem was aangeërfd van zijn ouders. Hij overleed in 1743 en werd op 4 mei 1743 begraven te Ameide.

Afbeelding 8. Handtekening van Jan van Harten. RA Am, Inv.nr.13, 9 nov 1742, borgstelling door Jan van Harten t.b.v. Nicolaas Verhoeff, oud-burgemeester van Ameide.

Goud- en zilversmeden in Ameide: Conclusies.

Totaal komen we voor de 18e eeuw voorlopig uit op drie zilversmeden en twee opvolgende weduwen, waaronder één kashoudster, die in de stad Ameide hebben gewerkt. Chronologisch als volgt:

---

39. NA, RA Am 13, 9 nov 1742, borgstelling; fol. 59 15 jan 1725 / 19 feb 1743, hypothecaire lening en aflossing; NA, RA Am 4, 19 apr 1753 fol.259, belending; NA, RA Am 20, 1 oct 1727 en 11 sep 1731, testamenten Sander van Harten en Elisabeth van der Pijll; NA, RA Am 20 18 oct 1734, testament Jan van Harten en Dirkje Kol; NA, RA Am 4, 3 maart 1749 / 23 oct 1756, hypothecaire lening en de aflossing; NA, RA Am 4, 8 dec 1747 / 31 mei 1749, hypothecaire lening en de aflossing; NA, RA Am 4, 19 april 1753, belending.

1. Jan Claese van Harten⁴⁰, goud- of zilversmid in Ameide van 1725/26 tot 1743. Gedoopt Ameide 7 januari 1706, zoon van Sander van Harten en Lijsbet van der Pijl; getuige was Margriet de Waal. Begraven te Ameide 4 mei 1743. Trouwde Ameide 2 juni (otr.16 mei) 1726 met Dirkje Kol. Lid van het gilde in Schoonhoven sinds 1 mei 1725-26. Meesterteken onbekend, maar mogelijk afgeleid van het familiewapen, een springend hert, over een Franse lelie.⁴¹ Woonde in Ameide in de "*Francestraat*" in 1734⁴² en later in het huis op de hoek van de Dam dat hem was aangeërfd van zijn ouders.⁴³

Afbeelding 9. Achterkant van het huis in de "*Francestraat*" (links), tegenwoordig het woonhuis van Peter Vroon.
Rechts het pand waarin thans de slagerij van Simon Muilwijk is gevestigd.
Tekening van J. Veen

2. Dirkje Kol, kashoudster in Ameide in 1745, 'opvolgende weduwe' sinds 1743. Gedoopt Ameide 14 juli 1700, dochter van IJsbrand Meertensz Kol en Niesje de Bruin; getuige was Merrigje Meertens. Begraven te Ameide op 24 mei 1785.

40. Zijn doopnaam was 'Jan Claese'; kennelijk is hij met naam en toenaam naar Jan Claasse de Wael vernoemd, die getrouwd was met Margaretha van der Pijll; zie NA, RA Am 20, dd 18 oct 1734, testamentaire dispositie van Jan van Harten en Dirkje Kol..

41. Van Harten, 1980.

42. NA, RA Am 20, 18 oct 1734, testament.

43. NA, RA Am 20, 11 sep 1731, prélegaat in het mutueel testament van zijn ouders; RA Am 4, 3 mrt 1749, hypotheek van Dirkje Kol met verband van het ½ huis aan de Dam waar zij woont.

3. Jan van Gelderen, zilversmid in Ameide van juli 1761 tot juni 1794. Gedoopt Schoonhoven 29 mei 1731, zoon van Pieter IJsbrandse van Gelderen en Elsje Jans Hoogendijk. Begraven te Ameide 4 juni 1794. Trouwde Schoonhoven 23 november 1755 Merchje Bouter. Bracht vermoedelijk zijn leertijd als gezelschap in Gouda van 16 juni 1759 tot juli 1761. Lid van het Schoonhovense gilde sinds 1 mei 1761-62. Tot 1767 voerde hij als meesterteken de letter 'G'. Na 8 februari 1767 voerde hij 'VG' aaneen in een rechthoek.⁴⁴
Jan van Gelderen was de stamvader van een uitgebreide dynastie van goud- en zilversmeden, voornamelijk te Schoonhoven. Gedurende vijf generaties waren voor zover thans bekend, vijftien zelfstandige goud- en zilversmeden werkzaam⁴⁵ en één opvolgende weduwe.
4. Merchje Bouter, opvolgende weduwe in de zilversmidwinkel in Ameide, van 1794 tot (waarschijnlijk) 17 november 1798, met als meesterknecht haar zoon Kornelis van Gelderen. Zij werd gedoopt Schoonhoven 22 november 1725, dochter van Wouter Cornelisz Bouter en Merritje Cornelisse Arimaat. Overleden te Ameide 29 maart 1812. Blijkens werk uit 1798, een paar kuitgespen, gebruikte zij het meesterteken van haar overleden man.
5. Kornelis van Gelderen, zilversmid in Ameide van (waarschijnlijk) 17 november 1798, toen hij zijn moeder opvolgde, tot 1819. In de periode 17 november 1798 tot 1 juli 1807 was hij waarschijnlijk als zelfstandig zilversmid lid van het gesubsisteerde goud- en zilversmidgilde te Gorkum met als meesterteken 'een pistool'. Voordien sedert 1794 meesterknecht bij zijn moeder en als zodanig lid van het gilde en het gesubsisteerde gilde in Schoonhoven. Gedoopt Schoonhoven 15 mei 1768, zoon van Jan van Gelderen en Merchje Bouter. Overleden Schoonhoven 14 maart 1832. Trouwde Ameide 8 mei 1791 Maggelina van de Kamer, gedoopt Besoijen (NB) 14 december 1766, dochter van Pieter van de Kamer en Willemina van Bergeijk.

Met dank aan Janjaap Luijt uit Utrecht voor het kritisch doorlezen van de tekst en voor zijn aanvullende opmerkingen. Aan de heer J.J. van Gelderen uit Zeist voor het beschikbaar stellen van zijn familiefoto's. Aan de heren Rikkoert voor de toegang tot hun collectie Rikkoert Schoonhovens Edelambachtshuis en de toestemming voor fotografie. Dit artikel is een bewerking van het artikel dat eerder dit jaar verscheen in Jaarboek De Stavelij 2006. Tenzij anders aangegeven zijn de betreffende archivalia te raadplegen in het Streekarchief Midden-Holland te Gouda.

Gebruikte afkortingen.

BSS:	Burgerlijke Stand Schoonhoven
DTB:	Doop- Trouw- en Begraafregisters
NA:	Nationaal Archief
NAS:	Nieuw Archief Schoonhoven
NGZKM:	Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum, Schoonhoven
OAS:	Oud Archief Schoonhoven
RA Am:	Rechterlijk Archief Ameide
RAS:	Rechterlijk Archief Schoonhoven
SMH:	Streekarchief Midden-Holland, Gouda
Wh:	Archief Weeshuis Schoonhoven

44. NGZKM, archiefkist tentoonstelling 1981. Op 8 februari 1767 werd een lijst opgemaakt van de gewijzigde meestertekens in Schoonhoven. De wijziging betrof negen meestertekens die uit één enkele letter bestonden. Dit moest op last van de Essayeur-generaal worden doorgevoerd om verwarring met de jaarletters te voorkomen.

45. Van Gelderen, 1989.

Parade van een mannenbroeder

In verband met naspeuringen naar zilversmeden afkomstig uit of zelfs als zodanig werkzaam geweest in Ameide kwam de redactie bij de Van Gelderens terecht,. Deze waren zowel in Gorinchem als in Schoonhoven lid van dit gilde. Nader onderzoek wees uit dat een naneef, hoewel in dit vak zegenrijk werkzaam geweest, het zilverwerk voor goud heeft ingeruild. Hij is a.h.w. van een zilversmeder een gouddeilver geworden. Duidelijker gezegd: spreken mocht dan zilver zijn, hij kon van het goud niet meer zwijgen, toen hij krachtdadig bekeerd was. Toen voelde deze Abraham zich geroepen, koste wat het kost, voorganger te worden in een schuurkerkje. We hebben 't over Abr. Verheij, die geboren in Ameide, zegge 91 jaar is geworden.

Over hem is in 1995 een degelijk boekwerk uitgegeven, geschreven door H. Hille en uitgekomen bij Den Hertog BV in Houten. Niet helemaal dekt de titel '*De Zilversmid van Schoonhoven*' de (z)ware lading. Nadere toelichting geeft de ondertitel. Daar staat nl. zwart op grijs: Leven en werk van ds. Abraham Verheij. Het omvat 130 pagina's en de laatste 100 gaan over dat tweeletterige 'ds'.

Geboortehuis van Abraham Verheij te Ameide. Op de achtergrond is de Hervormde kerk zichtbaar.

Uit H. Hilles biografie sommen we kapitelsgewijs een stel opschriften op, die deze levensgang typeren: 1) Afkomst en jeugd jaren 2) Getrokken uit de duisternis 3) Een gezicht op de Borg 4) Winst en Verlies 5) Een begeerte tot het ambt 6) Tot volle verzekerdheid gebracht 7) Losgemaakt van de zilverzaak 8) Beproefd en geoefend 9) Predikant te Dordt 10) De Chr. Ger. Kerk 11) Uit die kerk getreden 12) In de kring der Vrije Ger Gemeenten. En als slothoofdstuk: Levensavond en overlijden, gevolgd door enige bijlagen, de somma van een respectabel aantal leerredenen en diens 'Levensgeschiedenis' die uit zijn pen zijn gevloeid.

Uit diverse hoofdstukken verhalen we een en ander. Pa Isaac Verheij, klompenmaker en postbezorger, is gehuwd met Willemijntje van Gelderen (doopnaam: Wilhelmina) en woonde hoek Franschestraat-Kerkstraatje ('bij Aorekes op 't hoekie' heette dat huis in onze jeugd).

Toen Bram ter wereld kwam in 1821, was hij de 5de in de rij en er zouden er nog 8 volgen, van wie er 2 heel jong overleden zijn, in die dagen een vertrouwd, maar smartelijk beeld. Uit deze tak stammen latere familieleden, die de ouderen onder ons nog gekend hebben: huisschilders als Manus en Piet en hun zussen Dit en Mien.

Van vader wordt gezegd dat hij een brave Isaac was en dat moeder *'bedeeld was met de vreze Gods'* en zich in 1836 vanwege de vele 'mooiweerdomees' in de Hervormde kerk bij de Afgescheidenen van Langerak aansloot. Die kerken in het achterhuis van ene Gerrit Demper, landbouwer en ex-Hervormd diaken, zo lazten we in 'Kerkelijk leven in beeld', deel 1 van J.P. Neven, e.a.(2003).

Als jochie van goed 11 jaar ging hij naar Schoonhoven om bij oom Piet het zilvervak te leren en kwam in de kost bij een andere oom, broodbakker Arie van Gelderen. Iedere zaterdag blij dat hij weer naar huis kon en tranen biggelend over zijn wangen trok deze leerjongen bij het kriecken van de nieuwe maandag weer naar zijn werk.

Op zijn 15de sprong hij uit de band en gaf zich over *'aan de lusten en begeerten van zijn bedorven hart'*, maar 4 jaar later *'behaagde het de Heere diens blinde zielsogen te openen'* en gebruikte daarvoor een ernstige ziekte: pleuritis. Volkomen losgemaakt van de wereld, *'het uurtje der minne was daar'* en hij ging zich verdiepen in werken van de zgn. oude schrijvers, bezocht vrome gezelschappen en voegde zich bij de plaatselijke Afgescheidenen. 't Werd droefheid en blijdschap, want de jammerstaat - zelf sprak hij van de 'wintertijd' - benauwde hem en wellicht zou die andere minne - de huwelijke staat - rust en heil brengen. Op z'n 23ste trouwde hij dan, maar binnen een jaar was deze vader weduenaar: zijn vrouw stierf in het kraambed. Dra trouwde hij opnieuw om o.m voor zoontje Isaac een goede verzorging te verkrijgen. Daarop begon hij tegen 1850 een eigen bedrijf.

Enkele zilvermerken van Abraham Verheij.

Hoewel hij wist na een lange en bange zielenworsteling geroepen te zijn tot het predikambt en deze begeerte 6 jaar lang de baas bleef, bracht het zakenleven niet de bevrediging *'die deze ongeformeerde klomp'* zocht en opnieuw door ziekte geplaagd, is hij *als een hollend paard tot stilstand gebracht en is deze oud-gereformeerde den Heere toegevallen'*. Intussen was hij ook overgegaan naar de plaatselijke 'Gereformeerde Gemeente onder het Kruis'. Even tussendoor: Het slot van die naam duidde op blootgesteld zijn aan het kruis der verdrukking en achteruitzetting.

Hij meldt zich bij de Rotterdamse predikantenopleiding der Kruisgemeenten en is snel startklaar; let wel: na 14 dagen moet hij reeds in het openbaar een voorstel doen (= een proefpreek houden) n.a.v. een opgegeven tekst, uit het hoofd en na 3 weken gaat hij reeds voor in Dordrecht. Schielijk volgt hij zijn roeping naar die Kruiskerk aldaar, 'een arm hoopje', dat bijeenkwam, o ironie, in een voormalige R.K. schuilkerk. Zingend doet hij zijn zaak aan kant en gaat 'op de zak' preken. Dit preekbeurten vervullen gebeurt even later wel 10 of meer keren per week, zodat deze bevlogen leraar af en toe wel 14 dagen van huis is om zowel in preekschuren in tal van grotere steden als in hoeken en gaten het onversneden Woord te bedienen, zelfs tot in het buitenland strekken zijn predikreizen zich uit: Emden en Hannover staan o.a. op de rol.

Intussen is dan zijn eigen schaapskooi herderloos. Hierdoor kreeg hij strubbelingen met het thuisfront en toen deze afgezworven groep zich bij Christelijk Gereformeerd wilde aansluiten, *'behaagde het den Heere hem na ruim 10 jaren te verplaatsen naar Christelijk Gereformeerde Katwijk'*.

Daar heeft Abram Verheij 'Abraham gezien' en stond er van 1871 tot 1875 tegen een vast traktement, iets waarmee hij nooit echt blij is geweest. Nog minder content was hij te vernemen dat zijn gezindte bij tijd en wijle wel's een andersoortige prediking wenste te horen. Het geviel dat zonder voorkennis van eerwaarde Verheij, die elders voorging, in plek van preeklezen een buurdominee was gevraagd. U begrijpt: Katwijk bij Leiden in last, haar dominus pakt zijn huisraad en biezen koffers tjoekvol oude preken en kiest voor Barendrecht, waar ds. Gezelle Meerburg hem heeft bevestigd.

En wie niet helemaal een vreemdeling is in kerkelijk Jeruzalem, weet vast van deze predikheer, wapenbroeder van o.a. de Ulrumse De Cock, kampvechter-klokkenluider, ten tijde van de Afscheiding, geschorst en afgezet als Herv. voorganger te Almkerk. Nu was deze Meerberg in wezen een zachtmoedig mens en moet zich wel gestoten hebben aan het eigenmachtig optreden van collega Verheij, die weldra als Christelijk Gereformeerde predikant de buitenverbanders in o.m. Lisse terzijde gaat staan. Eveneens scheurt zijn vorige gemeente, waarbij een deel haar vorige predikant blijft aanhangen.

Ds. Verheij als rustend predikant.

Na 2 jaar, de kansel amper warm, volgt Woerden, waar zijn 2de echtgenote Agatha Sperna Weiland komt te overlijden. Dat hij na krap 'n jaar besluit met z'n inwonende dienstbode een huwelijksverbintenis aan te gaan wordt niet door elk kerklid in dank afgenomen, temeer daar lelijke geruchten de ronde doen. Hierdoor is de rust en harmonie danig verstoord en wordt ds.ter verantwoording geroepen. Zelf gooit hij ander metaal in het vuur en voert aan principiële bezwaren te hebben tegen een vast traktement, met als gevolg dat hij uit de Christelijk Gereformeerde Kerk treedt.

Na zelfs afgezet te zijn, roert hij zich in de kring der Vrije Gereformeerde Gemeente en vervolgt zijn zigzag-koers met 10 jaar Delft om te eindigen in Vlaardingen. Daar neemt hij na 3 jaar afscheid, nadat hij *'niet opgehouden had een iegelijk met tranen te vermanen'*. Weerom wordt emeritus' woonverblijf *'Dordrecht om daar in de kom van zijn famielje te verkeren'*, aldus de kerkenraadnotulen der 'Vereeniging van Gereformeerden', opnieuw een afsplitsing waar hij vrij regelmatig voorgaat tot zijn derde vrouw sterft A. D. 1901. De laatste levensjaren slijt de moede predikheer in het Schoonhovense, waar hij gaat inwonen bij zijn schoondochter, de wed. Verheij-van der Ree.

Na 10 jaar ontslaapt hij in volle verzekerdheid des geloofs. Op verzoek van zijn verzorgster leidt ds. A. Andree, haar predikant van de synodaal Gereformeerde kerk-A te Schoonhoven, de uitvaartdienst.

Heden ontsiep, na een tijden van eenige weken, in de vaste verzekerdheid des geloofs, onze geliefde Behuwd-, Groot- en Overgrootvader en Broeder

ABRAHAM VERHEIJ,
rustend Predikant
in den ouderdom van ruim 91 jaren,
Schoonhoven, Wed. L. A. VERHEIJ—
v. d. Ree.

Rijswijk,	{ A. DE GROOT—VERHEIJ.
Dordrecht,	{ P. J. DE GROOT.
Schoonhoven,	A. VERHEIJ.
Rijswijk,	A. T. VERHEIJ.
Ameide,	A. I. DE GROOT.
	W. VERHEIJ.

Schoonhoven, 9 Maart 1913.

Voor de vele bewijzen van deelneming, ondervonden bij het overlijden van onzen geliefden Behuwd-, Groot-, Overgrootvader en Broeder, den WelEerw. Heer

Da. ABRAHAM VERHEIJ,

betuigen wij bij deze onzen hartelijken dank. Inzonderheid aan den WelEd. Z.Gel. Heer Dr. J. GROESBEEK, Arts, en Zuster A. VAN MAZIK voor de zorgvolle behandeling en liefderijke verpleging tijdens de ziekte.

Uij aller naam,
Wed. L. A. VERHEIJ—v. d. Ree.
Schoonhoven; 21 Maart 1913.

Nabetrachting

Na lezing van deze memoires moest ik ineens denken aan een boek over aartsvader Abraham. Het was een zgn. vie romancée, d.i. geen exacte boekstaving, maar een geromantiseerde levensbeschrijving, uitgekomen vooroorlogs in de Opgang-serie bij Bosch en Keuning te Baarn. Dat stond in de boekenkast van mijn vader - nu nog in de mijne -, waarvan de plechtstatige titel enkel al op mij als kind diepe indruk maakte. Die luidde: 'En Abram toog heen'. Was dat ook niet een passende titel geweest voor ons bewuste boek? Onze Abraham, Hervormd gedoopt, gewoon Gereformeerd begraven en intussen 6 à 7 diverse soorten streng-Gereformeerde gemeenten als herder en leraar gediend. Zo'n man moet me toch machtig veel doorgemaakt hebben als typische separatist en representant uit de reformatorische hoek. Hoe was deze merkwaardige figuur? Meer een Petrus dan een Johannes, in ieder geval geen stille in den lande: ondernemend en strijdvaardig, het conflict niet schuwend, als overtuigd fundamentalist een rechts-buiten letterlijke 'protestant', nu eens vurig en vroom, dan weer deed hij zijn titel eer aan door dominerend op te treden, doch voor alles was hij een boeiende figuur. Op evenzo boeiende wijze maak je nader kennis met de zwarte-kousenkerken ontstaan na de Afscheiding, in wier Akte stond: De grote Kerk is niet de ware maar de valschelijke. Daarvan akte en in hun kleine wereld moet sedert 1834 toch ook wel wat veranderd zijn. Om te beginnen klopt die kous-aanduiding al niet meer, want zelfs aan de rechterflank der Geref. gezindte heeft de vleeskleurige panty terrein gewonnen ten koste van de stemmige zwarte kous, waar vroeger het extreem-orthodoxe vrouwenbeen in stak.

Veelzeggend dient het begrip Afscheiding zich aan als een repeterende breuk. Reeds een enkel jaar na 1834 voltrekt zich het eerste schisma en uit het boekwerk blijkt dat bij volgende scheuringen in deze broze kerkverbanden de Ameidese Abraham als man van gezag menigmaal mee de hand heeft gehad. Wetticisme en subjectivisme tref je in diens levensverhaal vrij veel aan, erbij speelt zowel het kruis- als zilvermunt-volgen mee een rol? Thans is dit Kruis én/of munt vraagstuk nog actueel in het kerkelijke wereldje. Let maar op het gedoe inzake bezittingen en de naamgeving van de Hersteld Hervormden, die niet 'samen op weg' wensten. Zo bezigde Abr. Verheij niet de term Afscheiding, maar koos voor Uitleiding, immers zijn volkje bestond uit de ware voortzetters van de leer der streng Calvinistische vaders.

Als reeds gezegd: we mogen 't niet bezien met 21-eeuwse ogen: van die wonderlijke predikantsopleiding had ik wel wat meer willen horen. Van onze Bram-zaliger lezen we dat hij na veel strijd zich meldt bij de kruisdominee Cornelis van den Oever. Deze gewezen schippersknecht was van roerganger stuurman aan de wal geworden. In 1844 via oefenaar tot voorganger-met-kuitbroek-en-steek opgeklommen, die intussen voorgangers opleidde voor dat kleine kerkgenootschap. Daarbij assisteerde hem collega G.W.K. Hugenholtz, van Duitse komaf, die nimmer een eigen gemeente heeft gediend en later weer de handel is ingegaan. Een tweede tussendoortje: Zou die familie zijn geweest van de Ammerstolse Hugenholtz, de latere dominee en voorvechter van het gebroken geweertje?

Terug naar Abrahams opleiding: in die kringen achtte men studie vrijwel overbodig, het ging toch niet om geleerdheid, maar om de gave, het weten hiertoe geroepen te zijn. Leidde leren niet tot hovaardij en meende men op 'n gegeven moment niet meer te weten dan je Opdrachtgever? Intussen doet het boek wel wat ouderwets aan domineesverering, gezien een keur aan portretten van de hoofdrolspeler en diens collega's. Die kun je niet op de vingers van beide handen tellen.

Een eindoordeel vellen past mij niet, daarvoor ben ik onvoldoende ingeleid in dit wereldje. Wel blijf ik nieuwsgierig en had meer willen vernemen van voorselectie, toerusting en vorming van de aanwas o.a. in ruil voor Bijlage II = 'Moet een leraar een traktement hebben?' Tussen de regels door komt er een ondeugende gedachte op: "Bracht soms het ongewisse meer in het laatje?" En i.p.v. de vele psalmfragmenten en een 25 afbeeldingen van leerredens-omslagen iets meer voorbeelden van de 'tale Kanaäns', die bijbels getinte kerktaal der 'fijnen', tevens wat meer inhoud over uitleg van tekst, verkondiging en toepassing in zijn predicaties. Hoe was bijv. de overstap van het onderscheidenlijk voorwerpelijke, gevolgd door die naar het onderwerpelijke? Maar als je bedenkt wat Abraham zei, gedachtig aan Handelingen 20:7, over zijn première op het Dordtse preekgestoelte, dat hij moeiteloos gelijk Paulus zijn leerrede tot middernacht had kunnen uitstrekken, dan had voorganger Verheij blijkbaar heel veel te zeggen, toen al; ach, lieve tijd, maar dan is dit toch wel compleet voltooid verleden. Nochtans volgen zijn werken hem na, in bepaalde kringen is er kennelijk nog altijd vraag naar zijn nagelaten preken. Deze worden in stille uren gelezen en doen eveneens dienst in leesdiensten en dat zullen er niet weinige zijn in deze zwaaropdehandse godsdienstoefeningen.

Twee avondmaalsbekers uit Ameide

Twee bijzondere, zeventiende-eeuwse zilveren avondmaalsbekers uit Ameide zijn sinds september 2006 te zien in het vernieuwde Museum Catharijneconvent in Utrecht.

Museum Catharijneconvent is gevestigd in een van de best bewaarde laat-middeleeuwse kloostercomplexen van Utrecht, gelegen tussen de Lange Nieuwstraat en de Nieuwe Gracht.

In het museum, dat in 1979 werd geopend, is een aantal bestaande kerkelijke collecties samengebracht: die van het Aartsbisschoppelijk Museum te Utrecht, het Bisschoppelijk Museum te Haarlem en die van het Oudkatholiek Museum te Utrecht. Maar om het museum tot een rijksmuseum te maken, stelde het rijk destijds dat het museum een beeld zou moeten geven van het gehele christendom in Nederland. Ook het protestantisme, met al zijn kerkgenootschappen, behoorde een representatieve plaats krijgen. Dat was nog een hele opgave. Ten eerste moest er een enorme inhaalslag gemaakt worden op het gebied van het verzamelen van specifiek protestants materiaal. Ten tweede stond het protestantisme nu niet bepaald bekend om zijn aandacht voor het beeld. Het ging (en gaat) in de protestantse eredienst toch vooral om het Woord?

Dankzij de werkers van het eerste uur (om maar eens een bijbelse uitdrukking te gebruiken) werd in die eerste tijd heel veel 'reformatorisch' materiaal bij elkaar gebracht: uiteraard van kerken, maar ook van particulieren en van collega- instellingen. En er bleek veel meer beeldmateriaal aanwezig dan men aanvankelijk dacht. Zo kon het protestantisme een volwaardige plek krijgen binnen de vaste presentatie van het Catharijneconvent.

Na ruim vijftig jaar bleek het museum toe aan een behoorlijke opknapbeurt. Klimaat en licht moesten worden aangepast, vitrines waren verouderd en bovenal: een nieuw verhaal was noodzakelijk. Bezoekers van weleer hadden over het algemeen nog die religieuze kennis in huis die het gemakkelijker maakt om het voorwerp in zijn context te begrijpen. Voor hedendaagse bezoekers gaat dat niet meer vanzelfsprekend op. Dat is niet eens zozeer een nadeel. Waar mensen vroeger nog wel tobden met de last van een religieus verleden, staan jongeren nu weer nieuwsgierig open voor alles wat met religie te maken heeft, vaak niet gehinderd door enige kennis.

Het Catharijneconvent dat sinds september 2006 weer geheel heropend is, speelt op die nieuwsgierigheid in. Aan de ene kant door de kernpunten van het christendom uit te leggen op een speelse manier aan de hand van de christelijke feestdagen. Aan de andere kant door in drie sfeervolle kloostergangen de geschiedenis van het christendom te belichten. Dat verhaal gaat over de kerstening van ons land en over de middeleeuwen met zijn rijke schatten aan prachtige schilderijen en beelden, reliekhouders, kelken en monstransen. Maar die geschiedenis gaat zeker ook over de latere eeuwen, de tijd die ook zo belangrijk is geweest voor de historie van ons land, de tijd van het humanisme en de hervorming, de Nederlandse opstand. De tijd dat de oude, middeleeuwse kerken in handen kwamen van de 'gereformeerden', (hervormden zouden we later zeggen). De tijd dat de priesters plaats maakten voor de predikanten zodat Nederland langzamerhand 'domineesland' werd.

Tijdens al deze voorbereidingen deed zich de mogelijkheid voor twee zilveren avondmaalsbekers, vervaardigd door de Gorkumse zilversmid Cornelis Knoop, te verwerven. Deze bijzondere bekers waren in 2004 aangetroffen in een kluis van het gemeentehuis van Zederik in Meerkerk waar zij een wat vergeten bestaan leidden. Zij moeten oorspronkelijk gebruikt zijn in de Hervormde kerk van Ameide, want de bekers zijn voorzien van een inscriptie: 'Voor de kerck van Ameyde'. Wie de feitelijke eigenaar was, de kerk of de burgerlijke gemeente, bleef maandenlang onbekend, tot spuurwerk in het gemeentearchief duidelijk maakte dat ze ooit geschonken waren aan de gemeente Ameide. Maar iedereen was het er in ieder geval wel over eens dat de bekers een zichtbaarder plek, in een museum, verdienden. Na het juridische gepuzzel kon dan ook een bruikleenovereenkomst worden gesloten tussen Museum Catharijneconvent en de gemeente Zederik. Op 9 mei 2005 vond op het gemeentehuis van Zederik de officiële overdracht plaats.

Voor ons museum betekenen de bekers een welkome aanvulling op onze verzameling van protestants materiaal. Nu hebben we wel het een en ander aan avondmaalsbekers in huis, maar deze Ameidese bekers zijn bijzonder, alleen al wat vorm betreft. In tegenstelling tot de licht conische modellen die wij kennen als de gebruikelijke avondmaalsbekers, hebben de bekers uit Ameide een geheel ander uiterlijk. Ze bestaan uit een kelk die geplaatst is op een zuilachtige voet met een versiering van schelpen. De glazen roemer, een drinkbeker, lijkt hiervoor model te hebben gestaan. Belangrijk is ook dat de bekers interessante inscripties hebben

Behalve de hierboven genoemde inscriptie, zijn er nog twee te lezen: 'Edzardvs Fr. Avricanvs' en Elisabeth Goossens dr.' Deze namen getuigen van de schenkers van de bekers: Edzardus Frederici Auricanus en zijn vrouw Elisabeth Goossensdochter. Edzardus 'Auricanus' was, zoals zijn naam al aangeeft, afkomstig uit het Oostfriese stadje Aurich en studeerde vanaf 1605 in Franeker, in die tijd een universiteitsstad. In 1609 werd hij beroepen te Ameide waar hij tot 1660, dus meer dan vijftig jaar als predikant werkzaam was. Elisabeth Goossensdochter was zijn eerste vrouw; na haar overlijden huwde Auricanus nog tweemaal. Dat dit echtpaar de bekers heeft geschonken, weten we dankzij naspeuringen van leden van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, die in het kerke- en notulenboek van de Hervormde Gemeente Ameide ontdekten dat de dominee en zijn vrouw in 1622 aan de 'kerk en de [kerkelijke] gemeente van Ameide en Tienhoven twee nieuwe zilveren wijnroemers' ten geschenke gaf. Dat deze bekers zo goed gedocumenteerd zijn, geeft ze eveneens een bijzondere waarde.

De inscripties zeggen ook iets over de relatie tussen een predikant en zijn gemeente. Allereerst behoorde Auricanus kennelijk niet tot die predikanten die het financieel moeilijk hadden, zoals onder dorpspredikanten gebruikelijk was in die tijd. Nu was echtgenote Elisabeth vermoedelijk de dochter van burgemeester Goosen Jansz. Zij zal dus ook niet onbemiddeld zijn geweest. De verhouding tussen predikant en gemeente was kennelijk zo goed dat Edzardus Auricanus zijn gemeente een duur cadeau schonk. Of zou de dominee zich geërgerd hebben aan de gebruikelijke eenvoudige tinnen of glazen bekers? Hoe dan ook, van dit cadeau had hij zelf nog een kleine veertig jaar plezier telkens wanneer hij het avondmaal bediende, en dat gebeurde zo'n vier a vijfmaal per jaar. En na zijn dood zou zijn naam voortleven op deze bekers...

In de loop van de eeuwen liepen de bekers vanzelfsprekend wel wat beschadigingen op. Voordat ze in de vaste opstelling kwamen, zijn ze dan ook enigszins gerestaureerd door metaalrestaurator Maickel van Bellegem uit Amsterdam. De belangrijkste handelingen betroffen het voorzichtig verwijderen van de aanslag die zich in de loop van de tijd had gevormd. Daarnaast is van een beker de getordeerde (d.w.z. koordvormige) rand, die was losgeraakt, weer vastgezet. Omdat deze rand sporen van oorspronkelijke vergulding vertoonde, moest dit met de nodige voorzichtigheid gebeuren. Verdere resten van de vergulding trof de restaurator aan op de buitenzijde van de bekerrand en bij de bodem. Deze gegevens bevestigen feilloos het gegeven in de schenkingsakte waarin gesproken werd over 'wijnroemers, elk met drie vergulde randen'.

De herinnering aan de predikant van Ameide en zijn vrouw, Auricanus, vereeuwigd in twee bekers, leeft voort in het Catharijneconvent. De bekers zijn te zien op de afdeling 'Vroomheid en verlichting' te samen met allerlei andere voorbeelden van avondmaalsgerei.

Tanja Kootte

* Tim Graas, verbonden aan de Stichting Kerkelijke Kunst Nederland, bestudeerde de bekers uitvoerig. Hij publiceerde hierover: 'Zilveren roemers. Twee recent ontdekte voorbeelden uit Ameide met het oudste Gorcumse stadsteken', in: *De Stavelij* 2004, p. 27-40 en 'Twee zilveren roemers uit Ameide. Bijzondere avondmaalsbekers voor de collectie protestantica van het museum' in: *Catharijnebrief* 2005, 16-17. Daarnaast heeft de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven een uitvoerige brochure over deze bekers gepubliceerd ter gelegenheid van Open Monumentendag in 2004.

(Notitie van de redactie: Beide artikelen zijn gepubliceerd op onze Web-site: www.ameide-tienhoven.nl)

Koepokken, een Ameidese arts en een gouden medaille

Deze Engelse spotprent uit 1802 van James Gillray toont mensen die na een koepokkenvaccinatie allerlei uitstulpsels krijgen aan hun lichaam.

Pokken was een uitermate besmettelijke ziekte die veroorzaakt werd door het variolavirus. Na een incubatietijd van ongeveer twaalf dagen krijgt de zieke hoge koorts, blaasjes op de slijm-vliezen en beginnen zich na enkele dagen op de huid pokpuisten te ontwikkelen. Al in de incubatietijd was het besmettingsgevaar zeer groot. Slechts één van de twee pokkengevallen genas. De overlevende was wel voor het leven getekend door extreem lelijke littekens.

De ziekte pokken was de opvolger van de pest, als een van de meest dodelijke ziektes die de mensheid kon treffen. In het achttiende-eeuwse Europa stierven naar schatting zestig miljoen mensen aan de pokken.

De Engelse arts Edward Jenner (1749-1823) kreeg in zijn praktijk op een gegeven dag bezoek van een jong plattelandsmeisje. Het gesprek kwam op de ziekte pokken. Volgens het meisje kon zij die ziekte niet meer krijgen, want zij was als melkmeid met de ongevaarlijke koepokken besmet geweest. Jenner onderzocht dit probleem systematisch en na twintig jaar deed hij zijn beslissende experiment. Hij haalde vocht uit een bultje op de hand van een melkmeisje met koepokken. Dit vocht entte hij in de arm van een gezond achtjarig jongetje. Het jongetje werd niet ziek en toen Jenner acht weken later menselijke pokken bij ditzelfde kind entte werd het jongetje nog steeds niet ziek. Dr. Jenner noemde het enten vaccinatie naar het Latijnse woord *vaccina* voor de koepokziekte.

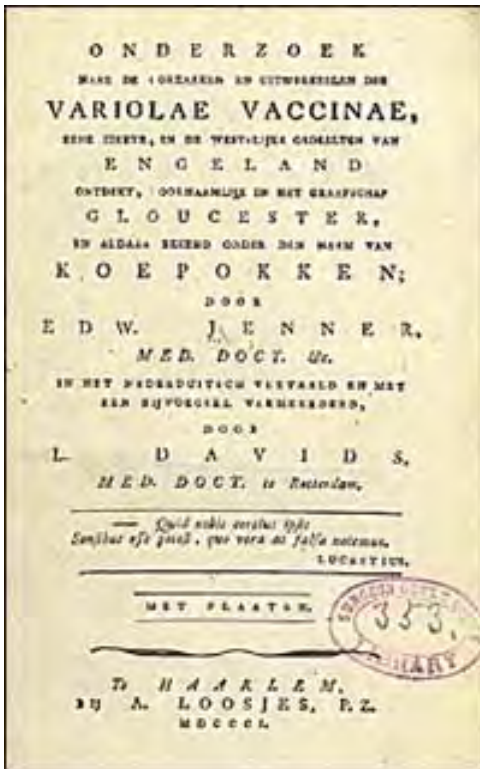

In 1798 publiceerde hij zijn onderzoek onder de titel *An inquiry into Causes and Effect of the Variolae Vaccinae*. In 1850 publiceerde A. Loosjes in Haarlem een Nederlandse vertaling. Hoewel Jenner niet kon verklaren hoe het systeem werkte, werd het overal ingevoerd en kreeg hij voor zijn uitvinding van de preventieve geneeskunde van het Engelse parlement een prijs van £ 10.000 toegekend en in 1807 nog eens £ 20.000. Bovendien werd hij benoemd tot de eerste directeur van het Britse Instituut voor Vaccinatie.

D.Vos & J.Richardus schrijven in hun artikel *De vroege jaren van vaccinatie in Nederland: 1823-1949* het volgende: 'Pokken was de eerste ziekte waartegen actief geïmmuniseerd kon worden en dat gebeurde in Nederland vanaf 1799. In 1823 werd er voor kinderen die voor het eerst naar school gingen een vaccinatieplicht ingevoerd, het zogenaamde 'pokkenbriefje'. Deze vaccinatieplicht voor pokken was controversieel omdat het vaccin ernstige bijwerkingen had en men gemoedsbezwaarden dwong hun kinderen te laten vaccineren. Op 21 juli 1928 trad de Besmettelijke-Ziektewet in werking waar een bepaling in stond waardoor gemoedsbezwaarden zich konden onttrekken aan de vaccinatieplicht.

Tussen 1928 en 1940 speelde zich een felle discussie af tussen de verschillende belanghebbenden over het al dan niet verplicht stellen van pokkenvaccinatie in Nederland. Uiteindelijk leidde dit tot de nieuwe Inentingswet, die op 1 januari 1940 in werking trad. Hierin werd de term 'inentingsdwang' vervangen door 'inentingsdrang'. Tot de afschaffing van de Inentingswet in 1975 is deze controversie gebleven en heeft uiteindelijk geleid tot het beleid van vrijwillige vaccinatie zoals die heden ten dage in Nederland bestaat.'

Nederlandse vertaling van het onderzoek van Dr. Edward Jenner

Dr. Edward Jenner

Van Ruud Tieman, lid van onze vereniging, ontvingen wij een kopie van een brief, waarin sprake is van de uitreiking van een gouden medaille aan Dokter C.A. Timmerman. Hij kreeg deze medaille voor het inenten van de Ameidese bevolking met Koepokken in 1824. De tekst van de brief is als volgt:

N° 30

Ameide den 6^e Februarij 1827

N° 381

UWeg geëerde missive van den 2^e dezer, n° 26, met de goude medaille, welke bij Z^t M^t besluit van den 30^e December 1825, n° 145, aan den Heer C.A. Timmerman, Medicinæ Doctor, bevorens te Buren, en thans in de Gemeente van Ameide en Tienhoven, is toegewezen, ter beloning van desselve belanglozen ijver, in het bevorderen der koepokinënting, gedurende het jaar 1824, bij mij wel ontvangen zijnde; heb ik mij heden, alhier op den Raadhuizen, ter vergadering der Regeringen van Ameide en Tienhoven, van de bij dezelve UWeg missive opgedrage commissie gekweeten; en alzo gemelde goude medaille, op de meest verëerende wijze, onder eene ter dier zake toepasselijke aanspraak, aan voornoemde Heere Medicinæ Doctor uitgereikt, waar van ik de Eere heb, bij deze, aan UWeg communicatie te geven.

De Burgemeester van Ameide

Ws Verhagen

Ter Ond^{tie} van denzelven
L. de Kleijn
Secret^s

Aan
den Heer Burgemeester van
Buren

N. 30

Ameide den 6ten Februarij 1827

N. 301

Wijze geïerde Wiffire van den 22^{den} decer, 1826,
met de goudse medaille, welke by L. A. M.
besluit van den 30^{en} December 1825, N. 145, aan
den Heer C. H. Timmerman, Medicina Doctor,
Lecroent te Buren, en thans in de Gemeente van
Ameide en Fienhoren, is toegevoegen, ter beloo-
ning van datzelfde belangloze ijver, in het bevoor-
deren der kospokinering, gaaiende het jaar
1822, by mij wel ontvangen zijnde; heb ik mij
heden, alhier op den Raadhuisen, ter vergade-
ring der Regeringen van Ameide en Fienhoren,
van de by dezelve Wijze opgedragen
Commissie gekwaaten; en alsoo gemelde goudse
Medaille, op de meest vereerende wijze, onder
sens ter dier Zake toepasselijke aanspraak,
aan voornomde Heere Medicina Doctor -
uitgereikt; Waar van in de Lere heb. by deze,
aan Wijze communicatie te geven.

De Burgemeester van Ameide

J. W. Verhegen

Te. Oude van stadhouden

L. de Klerk

Aan
den Heer Burgemeester van
Buren.

Tot besluit van dit artikel wordt een genealogisch fragment gegeven van deze C.A. Timmerman. Deze genealogie is afkomstig uit het Zederikbestand van Hans Zijderveld.

Eerste Generatie

1. **Cornelis Anthonie Timmerman**, (zoon van **Johannes Timmerman** en **Grietje Romein**) van beroep Medicinae Doctor Buren 1815, onderscheiden te Ameide 1825 op gebied "koepokken", Medisch dokter Ameide 1826-1839, geboren ca.1791 in Barneveld, overleden 14-09-1861 in Ameide. Hij trouwde met (1) **Maria Anna van de Kastele**, getrouwd ca.1825, (dochter van **Leonard van de Kastele** en **Agatha Boer**), geboren ca.1800 in Buren, overleden 11-12-1839 in Ameide. Hij trouwde met (2) **Gerbregt Diepenhorst**, getrouwd 12-02-1847 in Ameide, (dochter van **Frank Ariese Diepenhorst** en **Maaïke de Jongh**), geboren 01-10-1823 in Ameide, overleden 12-05-1875 in Ameide, begraven 22-05-1875 in Ameide.

Kinderen van Maria Anna van de Kastele:

- i. **Leonard Agatus Timmerman**, van beroep koopman Ameide (ongetrouwd), geboren ca.1825 in Buren, overleden 16-03-1863 in Ameide.
- ii. **Margaretha Timmerman**, (ook Margretha), geboren 15-04-1826 in Buren, overleden 06-05-1827 in Ameide.
- iii. **Wilem Joan Theodoor Timmerman**, geboren 11-06-1828 in Ameide, overleden 19-09-1829 in Ameide.
- iv. **Willem Johan Theodoor Timmerman**, geboren 30-05-1830 in Ameide.
- v. **Marinus Karel Timmerman**, van beroep heelmester Rotterdam, geboren 14-02-1832 in Ameide.
2. vi. **Cornelis Antonij Marius Timmerman** geboren 16-07-1833.
- vii. **Cornelis Hugo Timmerman**, geboren 20-12-1835 in Ameide, overleden 24-12-1835 in Ameide.
- viii. **Agatha Leonora Timmerman**, geboren 02-10-1837 in Ameide, overleden 03-02-1838 in Ameide.
- ix. **Agatha Leonora Timmerman**, geboren 10-10-1839 in Ameide, overleden 24-11-1839 in Ameide.

Kinderen van Gerbregt Diepenhorst:

3. x. **Maria Magdalena Timmerman** geboren 03-01-1848.
- xi. **Margaretha Wilhelmina Timmerman**, geboren 14-10-1849 in Ameide.
- xii. **Helena Timmerman**, geboren 25-07-1852 in Ameide, overleden 08-03-1853 in Ameide.

Tweede Generatie

2. **Cornelis Antonij Marius Timmerman** (ook Anton Cornelis Marius), van beroep timmerman Ameide 1855, veerman Vreeswijk 1856, koopman Ameide 1872-1875 (aannemer 1872,1878), geboren 16-07-1833 in Ameide, overleden 06-02-1890 in Ameide. Hij trouwde met **Lidia de Jongh**, getrouwd 02-05-1855 in Ameide, (dochter van **Cornelis de Jongh** en **Anna Uit den Bogaard**), geboren 14-02-1834 in Ameide, overleden 04-03-1917 in Ameide. (Het gezin woonde in Vreeswijk 1857, komt mei 1870 naar Ameide).

Kindereen:

- i. **Maria Anna Timmerman**, geboren 05-03-1856 in Vreeswijk. Zij trouwde met **Willem Johan de Jongh**, getrouwd 25-10-1878 in Ameide, (zoon van **Pieter Cornelis de Jongh** en **Pietertje Elisabet Verheij**) van beroep aannemer, timmerman, geboren 11-09-1849 in Ameide.
  - ii. **Cornelis Timmerman**, van beroep leraar Engelsche taal en letterkunde wonende Den Haag 1893, geboren 11-01-1858 in Vreeswijk.
  - iii. **Anna Timmerman**, geboren 24-11-1860 in Vreeswijk. Zij trouwde met **Frank Arie Diepenhorst**, getrouwd 26-04-1894 in Ameide, (zoon van **Leendert Hermanus Diepenhorst** en **Petronella van Dijk**) van beroep voerman, stalhouder, rijtuigverhuurder, geboren 20-08-1855 in Ameide, overleden 06-07-1933 in Ameide.
  - iv. **Geertje Timmerman**, geboren 24-11-1860 in Vreeswijk.
  - v. **Cornelis Anthonie Timmerman**, 1893 naar Noord Amerika, geboren 04-10-1862 in Vreeswijk.
  - vi. **Leonard Agatus Cornelis Timmerman**, van beroep koopman, timmerman', winkelier, kastelein, gezin in 1897 naar Rotterdam, opzichter, kantoorbediende, geboren 14-10-1864 in Vreeswijk. Hij trouwde met **Johanna Schippers**, geboren 29-03-1864 in Werkendam.
  - vii. **Lijsje Timmerman**, geboren 05-02-1866 in Vreeswijk. Zij trouwde met **Arij Jacobus Wolhoff**, getrouwd 24-03-1892 in Ameide, (zoon van **Arij Albertus Wolhoff** en **Catharina Adriana van Alkemade**) van beroep ambtenaar Staatsspoorwegen Breda 1892, geboren ca.1855 in Delft.
  - viii. **Jan Lambertus Timmerman**, geboren 02-11-1867 in Vreeswijk, overleden 21-08-1870 in Ameide.
  - ix. **Adriana Josina Timmerman**, geboren 30-06-1872 in Ameide. Zij trouwde met **Adrianus Kruijt**, getrouwd 30-06-1898 in Ameide, (zoon van **Andries Kruijt** en **Pietertje Elizabeth Wink**) van beroep bakker Ameide 1898, koopman 1899-1907, graanhandelaar 1922-1930, geboren 09-11-1872 in Ameide.
3. **Maria Magdalena Timmerman**, geboren 03-01-1848 in Ameide. Zij trouwde met **Hubertus Cornelis Kuijpers**, getrouwd 04-04-1872 in Ameide, (zoon van **Jan Hendrik Kuijpers** en **Willemina van Es**) van beroep bakker Ameide 1872-1877(brood), geboren ca.1848 in Gorinchem.

Kindereen:

- i. **Cornelis Anthonie Kuijpers**, geboren 10-10-1872 in Ameide.
- ii. **Wilhelmina Kuijpers**, geboren 12-05-1874 in Ameide, overleden 03-11-1874 in Ottoland.
- iii. **Jan Hendrik Kuijpers**, geboren 20-07-1875 in Ameide.
- iv. **Willem Kuijpers**, geboren 27-03-1877 in Ameide.

Jubilea van twee ijsclubs

Is 125 een mooi rond getal of niet? Hoe het zij, ondergetekenden hebben opnieuw de winteraflevering van ons Nieuwsblad 2001 opgediept. Daarin stond nl. een interessant artikel van de hand van B.C. Remie uit Nieuwegein. Deze is al jarenlang lid van onze vereniging en wenste toenmaals te verhalen de geschiedenis van de ijsclub 'Hollandia' gedurende 120 jaar. Hij was nogal teleurgesteld, toen hij nader kennis had genomen van het jubileumboekje dat t.g.v. het eeuwfeest was verschenen. Met bijna geen woord was erin gerept van de historie van de club en de ijsfeesten; hij vond het eigenlijk meer een gewoon advertentieblad. Daarbij sprak hij de hoop uit dat de club tegen 2006 voldoende gelegenheid zou hebben gehad om het manco van 1981 te verhelpen door voldoende materiaal te verzamelen uit o.a. de notulenboeken, in samenhang met het kasboek, om het geheel te bewerken tot een boeiend overzicht van totaal 125 jaar. Ondertussen had hij bij het naspeuren van de lotgevallen der Vreeswijkse ijsclub evenzo volop gegevens gevonden welke op die van Ameide-Tienhoven betrekking hadden. Met berichten uit het blad: De 'Vijfheerenlanden' vanaf 1890 tot en met 1920 wist hij al 4 kantjes te vullen.

Nu we tevergeefs gewacht hebben op activiteiten van het huidige 'Hollandia'-bestuur om bijzondere aandacht te schenken aan het bedoelde merkwaardige feit -in welke vorm dan ook- vonden Krijn en de redactiecommissie van onze Vereniging het passend toch ietwat verslag, et cetera, de revue te laten passeren.

Wat we eveneens hadden, was onze uitgave aangaande het plaatselijke verenigingsleven: *'Termeise Trekpleisters'* (1994). Bij nader inzien had de ijsclub de rij behoren te openen, maar kinderen kregen als soort Vips kennelijk voorrang, want vooraan staan de memoires over de Zondagsschool 'De Zaaier', de 'Vereeniging voor Volksonderwijs' en die met een langere naam: 'Vereeniging tot Oprichting en Instandhouding van eene School met den Bijbel op Gereformeerden Grondslag'.

Wel hebben genoemde speurders hun neus gestoten, omdat het enige boek met verslagen van 'Hollandia' dat voorhanden was, begint met 1 september 1980. Zo zijn we niet bij machte veel over die eerste 100 jaar te boekstaven. Wat wel in de verrassingsdoos zat, was het complete notulenboek van de Tienhovense tijdelijke rivaal 'De Uiterwaard', opgericht in 1956 en in 1971 met de Ameidese club is gefuseerd.

Wat te doen? Wel, we creëren een duobaan: een kortere, waarvoor we een paar aardige Remie-berichten uit de beginjaren van 'Hollandia' overnemen in de hoop dat haar oudere 'verdrongen' notulenboeken alsnog boven water komen en wij ons verhaal kunnen vervolgen. We trekken een kort baantje en doen een enkel typerend berichtje aan uit Remie's artikel.

Uit de VHL van 20 december 1890:

Ameide 18 dec.: De ijsclub 'Hollandia' hield heden een ijswedstrijd voor onvermogenen. De prijzen bestonden uit levensmiddelen nl. spek en erwten. Door ruime intekening der leden van de ijsclub was men in staat aan alle deelnemers eene tamelijke portie uit te reiken terwijl er aan de oude luidjes en weduwvrouwen, die aan den wedstrijd niet konden deelnemen, nog iets kon gegeven worden. Gelukkig de vereeniging die bij vermaak den arme niet vergeet.

Uit de VHL van 7 januari 1891:

Ameide 30 december. Aan den heden alhier vanwege de ijsclub 'Hollandia' gehouden wedstrijd in het schoonhardrijden voor jongelieden van 10 tot 16 jaren werd; ondanks het bijna onuitstaanbaar koude weder, door 11 jongelieden deelgenomen. Na een hardnekkigen strijd werd respectievelijk gewonnen de prijs ad f 5 door C. Zijderveld te Tienhoven, de 1^e premie ad f 2,50 door K. Roodnat, de 2^e premie ad f 2 door L.P. van Lomwel en de 3^e premie ad f 1 door J. Koppen, allen te Ameide.

Uit de VHL van 21 januari 1893:

Uit Tienhoven bij Ameide a/d Lek meldt men: Het ijs in de rivier alhier heeft eene dikte van 44 centimeter (scholijns) en 26 centimeter (gladijs) het wordt hier in alle richtingen met zware vrachten en met paarden en rijtuigen gepasseerd.

Laat ons deze keer verder een wat langere baan kiezen om een stel rondjes te draaien rondom de Tienhovense club, 50 jaar geleden geboren en nota bene: zoveel aparte verenigingen heeft ons zusterdorp immers amper gekend!

Het Tienhovense Notulenboek heeft een gemengd karakter: het bevat niet alleen de verslagen der Jaarvergaderingen, maar ook die van het Bestuur staan erin.

Het cahier begint met het verslag van die eerste vergadering tot het oprichten van een ijsclub, gehouden op 21 maart 1956 ten huize van H. Rijneveld te Tienhoven. Daaruit kunnen we opmaken dat er binnen 'Hollandia' stemmen waren opgegaan contact op te nemen met Rijneveld om op diens stukje Waard mogelijk een ijsbaan aan te leggen. Tobde die club met het probleem tijdig de eigen baan voldoende te inunderen? Inderdaad was een bestuursdelegatie in Tienhoven poolshoogte wezen nemen. Genoemde eigenaar had toen zijn provisorisch onder water te zetten uiterwaard belangeloos beschikbaar willen stellen, maar Ameide had niets meer van zich laten horen.

IJclub «De Uiterwaard»

Tienhoven en Omstreken

Algemene Ledenvergadering

op donderdag 12 december 1968, des avonds 8 uur, in de zaal
van de Heer de Lange te Tienhoven

AGENDA:

1. Opening
2. Notulen
3. Jaarverslag van de Sekretaris
4. Rekening en verantwoording Penningmeester
5. Verslag Kaskommissie
6. Bestuursverkiezing
Aftredend: B. Bouwmeester (niet herkiesbaar)
D. den Braven (herkiesbaar)
7. Voorstellen bestuur
8. Bespreking eventuele Ijsfeesten
9. Rondvraag
10. Gratis verloting
11. Sluiting

HET BESTUUR

KOMT ALLEN!

Op de achterzijde van de uitnodiging voor de algemene ledenvergadering d.d. 12 december 1968 voor de IJclub "De Uiterwaard" staat geschreven:

Alweer een jaar is omgevlogen.
Dat zegt men zoo onbewogen
1 jaar heeft 52 weken
Dat had je misschien ook al bekeken
Een jaar, waarvan wij slechts 3 dagen
De baan met ijs belegen zagen
3 dagen, ja het was niet veel
Een heel erg bescheiden deel
Dan kende men vroeger andere tijden
Toen kon men weken schaatsen rijden
Maar ja die tijd is achter de rug
Die krijg je nimmer meer terug
Toch hebben we als in vroeger tijden
Een wisselbeker laten verrijden
't Viel niet mee dat moet gezegd
er was weinig ijs en het was ook nog slecht
't IJs op onze Uiterwaard
Leek heel veel op een hobbelpaard
En tussen ons gezegd en gezwogen
We hebben heel wat moeten vegen
Maar omdat we het met velen deden
Stelden wij U hopelijk toch tevreden

Nu had in de week vóór Kerst 1955 koning winter zich gemeld en dat had jongeren uit Langerak en Tienhoven in beweging gebracht. Omdat 'Hollandia' verstek had laten gaan, vonden zoons van Rijnveld, Beijen, Van Dieren, Roest en Van Lomwel (= Guup) het waard te overwegen zelf zoiets te starten en besloten om een kade rondom het bewuste perceel grasland op te werpen. Zij begonnen daarna water in die afgedamde ruimte te pompen, maar een lap groen op een helling hield 't hoofd boven water, dus meer motorkracht was vereist en een delegatie dappere jongelui trok naar Langerak om wethouder De Vries te verzoeken de brandspuit uit te lenen. Daar kwam niks van: geen brand, geen spuit!

Gelukkig bracht stiekem een gleuf graven in de Lekkade uitredding en bij hoge vloed kwam de boel kopje-onder te staan en dat bleef voortaan zo, als 't nodig was.

Entreekaartjes werden er gedrukt en een consumptientent ontbrak niet, '*Jop Verhoeven en zijn staf lag zelfs verlichting aan en een juichkreet steeg op, toen 't aanging*', aldus Gualtheris. Er is al een ringrijderij gehouden voor paren (27 stellen), en een hardrijderij voor mannelijke inwoners van Langerak, Ameide en Tienhoven met als winnaar de 14-jarige Teus de Jong en de 2de prijs was voor Guup van Lomwel. Z'n vader, even later secretaris, meldt dat '*het ijselijk kout*' was en ze veel last van sneeuw op de baan hadden. Verder dat er van alle kanten de roep was opgegaan om zelf een ijsclub op te richten. Zo gezegd, zo gedaan: o.a. aan ledenwerving en de al genoemde 'geboortevergadering' belegd ten huize van Rijnveld. waarop 30 leden afkwamen. Een bestuur werd gekozen: H. Rijnveld, Jac. Verhoeven, Alb. Bouwmeester, Ant. Beijen en Theris van Lomwel met als taakverdeling: de 1ste werd vrz., Beijen penningm. Theris secr. Voorts werd een baancommissie benoemd en rap een naam gekozen: de 'Uiterwaard'.

Het ledental begon met ongeveer 50 en zou weldra oplopen tot dik 100; de contributie werd gesteld op 2 gulden + een dameskaart en hun kinderen tot 14 jaar hadden gratis toegang. Verder was er mogelijkheid donateur te worden tegen betaling van jaarlijks 1 gulden, bedoeld voor hen die niet van zins waren de schaatsen onder te binden.

De volgende Jaarvergaderingen worden gehouden bij T. Lakerveld in café 'Welgelegen'. Steevast vloeien breedspakige verslagen uit secretaris' balpen, die variëren van 8 tot 12 kantjes. Ja, die Gualtheris is een gezellige prater, die puntsgewijs op smeüige manier het wedervaren verslaat. Wel blijkt die pen af en toe een grappig uitgljertje te maken, iets willen we u niet onthouden. Bij het voornaamste agendapunt: gratis verloting, zoals hij dit in bijna alle notulen omschrijft, wordt niet 'de fles kostbaar vogt', geschonken door de cafébaas, en de 'Sint der klaas kat', maar zowel de gelote bout (= haan plus eend), door de nieuwe bezitters bij opbod verkocht, da's extra spekkie voor de kas. Uit dezelfde notulen vernemen we dat het bestuur met twee personen is uitgebreid: P. Diepenhorst uit Ameide en M. Verhoef te Langerak zijn verkozen en er zijn rietmatten en lichtmasten aangeschaft.

Later lezen we dat in 1959 de baan ter beschikking is gesteld aan 'Hollandia' om de wisselbeker te verdedigen, die in 1956 in Ameide was verreden: Guup werd nu winnaar.

In datzelfde jaar ontmoeten we een nieuwe voorzitter, in feite erevoorzitter, burgemeester De Ridder. Deze kreeg bij het begin der bijeenkomst 'n splinternieuwe hamer in de hand geduwd met de opdracht de jaarvergadering maar te leiden. Opnieuw doet hij dit volgend jaar, waarbij 64 leden aanwezig zijn.

Vanwege de zachte winter is er een batig saldo van 998,36 gulden, zodat renteloze leningen, ooit aangegaan i.v.m. de versterker, verlichting en ijstent kunnen worden uitgeloot. Dat de club naamsbekendheid heeft gekregen, o.m. door deelnemers uit de Poort als de Renessen en Timmer, bewijst o.a. het telefoontje van een klein jaar later: De winnaar Elfstedentocht, Jeen v/d Berg, informeert naar de ijsdikte: *"Heeft het zin met nog meer vriezen naar de hartrijderij te komen om de prijzen te bemachtigen?"*

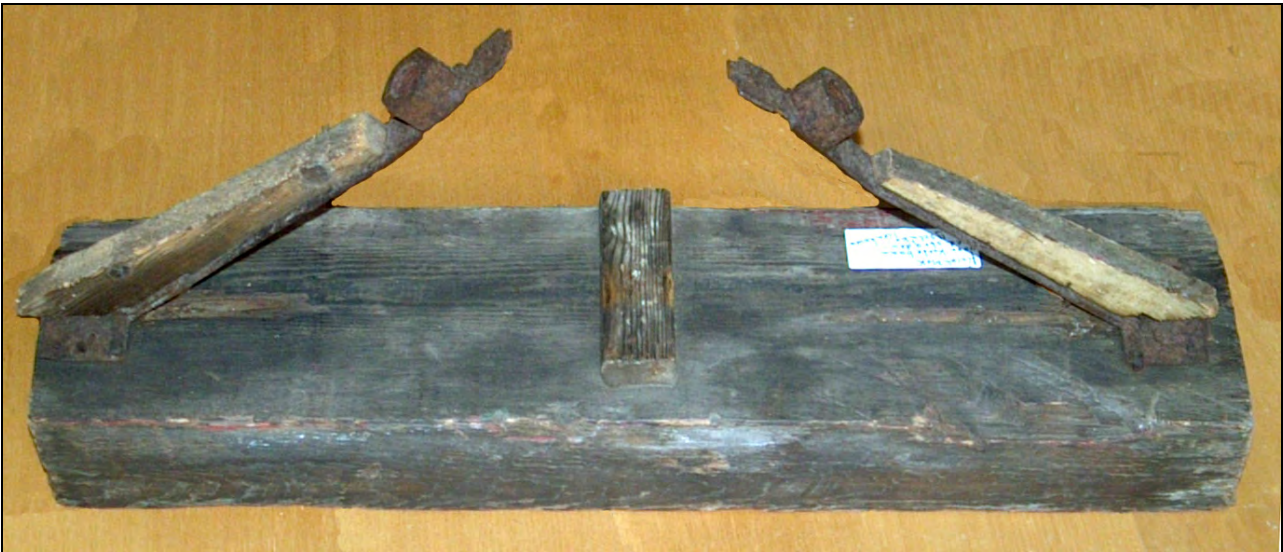
In 1961 blijkt de erevoorzitter verhinderd te zijn en is er slechts één wedstrijd gehouden 'die in het dooiwater viel', volgens mededeling van de echte voorzitter.

Wij binden af, de speelruimte is op: wie weet kunnen we deze lotgevallen een volgende keer voortzetten en naar we hopen zelfs een hik-stap sprong naar Termei maken!

Een foto op de Zederik.

Het finishblok van de IJclub “De Uiterwaard”

Het hierboven afgebeelde finishblok is eigendom geweest van de IJclub Tienhoven. Om discussie te vermijden wie er winnaar was geworden, had men kennelijk behoefte aan een goede registratie. Een ander voordeel van het blok was dat ook het publiek, dat langs de baan stond, van een afstand kon zien welke baan er gewonnen had.

Het blok werd op de finish in het midden tussen de banen geplaatst. Het klapmechanisme bestaat uit twee deurhangers (scharnieren). Deze werden door middel van een touwtje links en rechts omhoog gehouden. Aan het eind van de touwtjes werd een wasknijper bevestigd. De touwtjes werden, via de schroefgootjes in een paal, over de finish naar de overzijde van de baan gespannen.

Ging de rijder door de finish, dan schoot de knijper gemakkelijk los. De scharnieren overlappen elkaar, als ze op het blok lagen. De klapper die onder lag en op het blok rustte was vanzelfsprekend de winnende baan. De houtjes, welke op de scharnieren zijn geschroefd, dienen om precies dezelfde hoogte ten opzichte van het blok te hebben. Het afgeschuinde uiteinde van het houtje is er om te bewerkstelligen dat de klapper in de valstand blijft staan als het touwtje over de finish is gespannen. De moeren dienen als extra valgewicht, maar ook kon men daar een vlaggetje in steken. Zo kon de starter dan beter zien welke baan er gewonnen had en dat op zijn lijst aantekenen.

Vaak werden de wedstrijden 's avonds gehouden. Om het verloop van de wedstrijd te kunnen volgen, werden er rode lampjes op het finishblok gemonteerd met een schakelaar onder het klapmechanisme. Het lampje ging branden door middel van het klapmechanisme zodra de schakelaar werd ingedrukt. De lampjes werden van stroom voorzien door een accu. Zo kon men in het donker langs de gehele baan vanaf een afstand zien welke baan er had gewonnen.

Krijn v/d Ham en Paul Will

Wij wensen U prettige Feestdagen
en een gelukkig Nieuwjaar

Landelijk erkend
Electro-technisch
Bureau

**J. Verhoeven
ameide**

J. W. van Puttestraat 73 - tel. (01836) 232 - Ameide

Pracht sortering
Kerstverlichting

Kom keus maken bij de
SPECIAALZAAK

voor

Verlichtingsartikelen

Vraag bij ons inlichtingen over

Radio en Televisie

Wasmachines

en

Centrifuges

Koelkasten

Diepvrieskisten

en vele andere

nuttige

electrische

huishoudelijke

artikelen

IJSCLUB

„De Uiterwaard”

TIENHOVEN

Prettige Kerstdagen en een voorspoedig Nieuwjaar
en veel ijsgenoegegens op onze ijsbaan

De Jong's
Levensmiddelenbedrijven

Ook Uw „ENKABE” kruidenier

Prettige Kerstdagen en een voorspoedig Nieuwjaar

Wij houden ons beleefd aanbevolen voor
alle soorten Schilders en Behangwerk

in 1967

TEVENS MODERN GESLEPEN GLAS

Wij hebben weer in voorraad

MODERN BEHANGSELPAPIER

Ook voor zelfbehangers is een plaktafel beschikbaar

P. DE JONG EN ZOON

Prinsengracht 6, Ameide

Prettige Kerstdagen en een voorspoedig Nieuwjaar

Fa. VAN VLIET

AMEIDE

wenst iedereen

Prettige Kerstdagen en een voorspoedig Nieuwjaar

Firma A. DE KRUYK Czn.

LEKDIJK 20 — AMEIDE

**Handel in hoepels, hout,
teen en fruit**

★

Prettige Kerstdagen en een voorspoedig Nieuwjaar

RUND-, KALFS- EN VARKENSSLAGERIJ

A. VAN DER HEK & ZOON

Fransestraat Ameide Tel. (01896) 2 39

Uw adres voor fijne vleeswaren

DIEPVRIESPRODUKTEN

o.a. diepvries Kalkoen, Kip, Groenten en Vis tegen scherpe prijzen

Prettige Kerstdagen en een voorspoedig Nieuwjaar

Bloemenmagazijn „MARJA”, J. Verveer

Telefoon 3 56

Prettige Kerstdagen en een voorspoedig Nieuwjaar

G. C. TERLOUW & ZN.

Fruit- en Eierhandel

Prettige Kerstdagen en een voorspoedig Nieuwjaar

Van Dijk's Bakkerij

Dorpsstraat 56 Telefoon 282

voor kwaliteits Brood en Banket

Prettige Kerstdagen en een voorspoedig Nieuwjaar

G. C. DEN OUDSTEN

Lood, Zink en Sanitair

Torenstraat 1 Telefoon (01836) 2 43 Ameide

Prettige Kerstdagen en een voorspoedig Nieuwjaar

GARAGE HAMOEN

FARMALL-DEALER - LEKDIJK, AMEIDE

★

Prettige Kerstdagen en een voorspoedig Nieuwjaar

HET IS EEN WAARHEID ALS EEN KOE
VOOR MEUBELN NAAR MESKER TOE

MEUBELN

in vele modellen en prijsklassen

Fransestraat 15
Telefoon (01836) 253
AMEIDE

MESKER
MEUBELN
ANUFAKTUREN

Prettige Kerstdagen en een voorspoedig Nieuwjaar

Fa. WED. B. VAN WOEZIK & Zn.

AMEIDE

★

Elektrische Smederij en Lasinrichting
Haarden, Kachels, Oliestook, Wasmachines, Wringers
Land- en Hooibouwwerktuigen

Grote sortering Schaatsen en Kunstschaatsen
Vakkundig slijpen van schaatsen

Prettige Kerstdagen en een voorspoedig Nieuwjaar

BEGRAFENISONDERNEMER J. A. CHAIGNEAU

A. M. van Schuurmanplein 15, Lexmond

Goede Kerstdagen en voorspoedig Nieuwjaar

De wapens van Margareta van Eijk en Arnout van den Berch op een eikenhouten wandversiering in het stadhuis van Ameide

In de laatste uitgave van het nieuwsblad van 2005 hebben wij aandacht besteed aan de zes wapenborden van Herlaar¹. Twee van de wapens, die op de wapenborden zijn afgebeeld, komen terug op de eikenhouten wandversiering die in het stadhuis hangt. Het zijn de wapens van Margareta van Eijk (rechts) en Arnout van den Berch (links).

In dit artikel zal getracht worden na te gaan hoe deze eikenhouten wandversiering in het stadhuis gekomen is en wordt er een poging ondernomen de wandversiering te dateren.

De wandversiering is in 1851 verwijderd uit de Ned. Herv. Kerk in Ameide, dit staat beschreven in de *Voorloopige lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst*, Deel III, De Provincie Zuid-Holland, Utrecht, 1915. Hierin wordt een beschrijving van Ameide en Tienhoven gegeven, die ik u niet wil onthouden ook al vanwege de vele andere leuke details.

Ameide.

Het RAADHUIS (eigendom van den Ambachtsheer van Ameide) is een baksteenbouw met hoogen stoep en achtkanten open koepel, uit 1644, in den voorgevel met gebeeldhouwde wapens versierd en met gedreven looden bekroningen boven de dakvensters. Het bevat een eiken tafel en bank (beide XVII), zes gesneden wapens van bezitters der heerlijkheid (1745) en een spiegelkje in gesneden lijst, Lodewijk XIV.

Het POLDERHUIS van den Alblasserwaard (1769), heeft een eenvoudigen baksteengevel, Lodewijk XV, met wapenstein. Het bevat een schoorsteen (1769), een kristallen hensbeker² (1780) in met koper beslagen kistje, vier gegraveerde drinkglazen en eenig oud glas-en aardewerk.

¹ Deze zes wapenborden werden getaxeerd op 8 april 1985 voor de gemeente Ameide op f 18.000,- en de eikenhouten wandversiering op f 5.500,-. In het taxatierapport wordt vermeld dat 'de eiken versiering van boven een herenbank' kwam!

² De hensbekers werden door hoogheemraadschappen gebruikt bij traditionele aangelegenheden, zoals de installatie van nieuwe bestuursleden of bij de jaarlijkse schouwbijsenkomsten. De betrokkenen dronken bij die gelegenheden elk uit de beker om de eensgezindheid in de eeuwenoude strijd tegen het water te bekrachtigen.

De thans NED. HERV. KERK is een baksteenbouw, bestaande uit een westtoren (XIV a) met spits en beeren, XVII), een driebeukig schip, een 5/10 gesloten choor (beide ±1400). In den toren is een gemetseld tongewelf, schip en choor zijn met houten tonwelfen gedekt. Een in 1902 op de bogen boven de heerenbank ontdekte muurschildering is weder overgepleisterd.

De kerk bezit:

- Preekstoel (XVIII c).
- Doophek (1760) met houten lezenaar en 10 koperen blakers.
- Drie koperen bolkronen (XVIII a), en twee koperen armluchters, Lodewijk XV.
- Eiken heerenbank (1650) met 6 koperen blakers. Een van deze bank in 1851 verwijderd wapen bevindt zich in het bezit van de Ambachtsheer.³
- Tekstbord (1768, gerestaureerd 1903), geschilderd door J. Beukers.
- Boven de noordelijke deur snijwerk (XVIII b) en boven de torendeur een uurwerk in gesneden omlijsting (1768, Lodewijk XV).
- Grafmonument (marmeren tombe met houten epitaaf) van Jan Wijnand Ram, † 1789.
- Zerken onder de banken.
- Twee fraaie, gegraveerde zilveren bekers (XVII a), een zeer beschadigd.
- Klok, gegoten in 1608 door Henricus Meurs.

Het huis Nr. 273⁴ heeft een met snijwerk versierde deur en bovenlicht, Lodewijk XV.

In het huis Nr. 269⁵ is een gevelsteen ingemetseld (1763) afkomstig van den molen.

In het huis Nr. 274⁶, eene kamer met behangselpapier, haard en haardzuil van 1804, en eene met geschilderd behang (1804) door H. van Barneveld.

Tienhoven.

De thans NED. HERV. KERK bestaat uit een eenbeukig schip (XV a, de noordmuur vernieuwd omstreeks 1870) van baksteen, aan de westgevel op voet van tuf, een 5/10 gesloten choor (XIV) van baksteen met tuf om sommige vensters, en een toren, welks benedendeel (XIII) van tuf is, terwijl de twee geledingen (XIV en XV) van baksteen zijn, evenals de in de XVIIe eeuw aangebouwde beeren. Schip en koor hebben houten tongewelfen; in den toren een kruisgewelf op ribben. Een in de kerk gevonden muurschildering, het Laatste Oordeel, is weder overgewit.

De kerk bezit:

- Eiken preekstoel (± 1650)
- Twee eenvoudige psalmborden (XVII d)
- Twee koperen kronen (XVII)
- Klok, gegoten in 1588 door Thomas Both.

Het huis Nr. 61 (bij de kerk) is een overblijfsel van een 3/8 gesloten, baksteenen KAPEL (XV?), wellicht van het voormalig KASTEEL HERLAAR.

Aan den weg naar Ameide, twee gemetselde HEKPOSTEN, waarop schildhoudende leeuwen (± 1730), afkomstig van het KASTEEL HERLAAR.

Tot zover de beschrijving van Ameide en Tienhoven uit de *Voorloopige lijst der Neder-landsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst*. Waaronder de eikenhouten wandversiering in 1851 is verwijderd uit de kerk is onbekend. Wel is het een feit, dat de wandversiering dankzij de verwijdering niet teloorgegaan is bij de grote kerkbrand van 1953 en als enige originele interieurstuk bewaard is gebleven.

³ Het stadhuis was toentertijd eigendom van de Ambachtsheer.

⁴ Voorstraat 6.

⁵ Voorstraat 2. Zie ook Nieuwsblad no. 3, 2006.

⁶ Voorstraat 7. Zie ook Nieuwsblad no. 2, 2006.

Voordat we ons gaan bezighouden met de datering, bespreken we nog een keer de wapens op de eikenhouten wandversiering. Mr. P.C. Bloys van Treslong Prins⁷ schreef over het wapen van Margareta van Eijk dat het gevierendeeld is en bespreekt dan de vier kwartieren⁸:

- I. Op zwart een groene eikenboom met eikels.
- II. Op blauw drie gouden eikels.
- III. Op goud drie natuurlijke gesteelde en gebladerde rozen.
- IV. Op zwart een hertekop in natuurlijke kleur.

Het onderschrift luidt: Mevrouw Margareta van Eijk, Vrouwe van Ameijden, Tienhooven, Herlaar.

Het wapen van Arnout van den Berch toont op goud twee zittende kraaien en in den schildvoet een opvliegende kraai.

Het onderschrift luidt : 'Den Hoog Edelen Heer Arnout van den Berch, Raed en Vroedschap der Stadt Rotterdam, Heer van Ameijden, Tienhooven, Herlaar.

⁷ Mr. P.C. Bloys van Treslong Prins, *Genealogische en Heraldische Gedenkwaardigheden in en uit kerken der provincie Zuid-Holland*, Utrecht, 1922.

⁸ Het wapen is verdeeld in 4 kwartieren, waarvan het eerste kwartier, als linksboven wordt aangeduid. Bij het tellen doorlopen we de velden rij voor rij horizontaal. Indien een gevierendeeld of gekwartierd schild uit meerdere wapens is samengesteld, bepaalt de nummering ook de rangorde of belangrijkheid van de verschillende families (1 het belangrijkste en 4 het minst). Bij kwartieren die zelf ook zijn gekwartierd, duiden we de vlakken binnen het kwartier aan met a, b, c, enz.

Wat betreft de datering van de eikenhouten wandversiering, die boven de trap hangt in het gemeentehuis, verwijzen wij naar inventaris nrs. 1431 van het Gemeentearchief in Rotterdam (Archief-titel: Familie van der Hoeven). Dit is een lijst van bescheiden betreffende Ameide, Herlaar en Vianen, verzonden door Arnout Leers en waarschijnlijk ingekomen bij Francois van der Hoeven⁹. Deze lijst bevat gegevens betreffende de Heren en Vrouwen van Ameide en Herlaar in de periode 1701-1735 en een lijst houdende gegevens uit charters betreffende Herlaar en Ameide in de periode 1354-1409. Hierin staat het volgende: 'Arnout van den Berch, raad in de vroetschap der Stad Rotterdam, heeft de heer-lijkheit van de Staten van Holland en Westvriesland gekoft en is in benevens zijn Echtgenoot, vrouwe Margareta van Eijck. Daarmede beleent den 9. October des jaars 1730. Deze hebben volgens octroy bij haar testament het vrugtgebruik van Ameyde gemaakt aan vrouwe Anna van den Berch, Arnouds suster, en verders gewild dat naar haar overlijden van haar drie de Heerlijkheid Ameide tusschen hun erfgenamen, de heer Arnout Leers, Oudschepen der Stad Rotterdam, die Ameide en Mr. Francois van der Hoeven, die Tienhoven hebben soude, gesplitst wierde. De Heer Arnout van den Berch is overleden den 4. Augustus des jaars 1733. Vrouwe Margareta van Eyck den 7. september des jaars 1734 en eyndelijk vrouwe Anna van den Berch den 30. Mey des jaars 1745. De Heer Arnout Leers, oud Schepen der Stadt Rotterdam is op den last van de lijftocht te laten aan vrouwe Anna van den Berch met Ameide beleent den 4. January des jaars 1735.'

Uit het bovenstaande blijkt, dat de eikenhouten wandversiering tussen 9 oktober 1730 (de aankoopdatum van de heerlijkheid Ameide, etc.) en hoogstwaarschijnlijk 4 augustus 1733 is gesneden. Op die datum stierf Arnout van den Berch. Als we uitermate conservatief zijn, kunnen wij de sterfdatum van zijn vrouw nemen (7 september 1734).

⁹ Ook hun wapenborden zijn vermeld in het artikel van Mr. P.C. Bloys van Treslong Prins, dat verschenen is in de laatste uitgave van het nieuwsblad van 2005.

Het Rijksmonument Fransestraat 12

“Pikeurs voor!” Met deze gevleugelde woorden maakte Leendert Hermanus (Leen) Diepenhorst in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw menigmaal een eind aan het vertier van de wat oudere jeugd van Ameide, die in hotel-café-restaurant “’t Fortuin” de eerste beginselen van het biljartspel onder de knie probeerde te krijgen. Werd aan deze oproep geen gehoor gegeven, dan aarzelde de uitbater en mede-eigenaar van het etablissement niet om het ivoor van het laken te verwijderen. Zo maakte hij ruim baan voor de “pikeurs”, die niet alleen veel beter biljartten, maar ook aanzienlijk meer te verteren hadden dan hun jeugdige plaatsgenoten.

Leendert Hermanus Diepenhorst

“’t Fortuin” nam in die tijd in de lokale gemeenschap van Ameide een belangrijke plaats in. In het café werd niet alleen gedronken en gebiljart, maar ook gekaart – aan de mahoniehouten stamtafel in de gelagkamer, waar ook de oude tapkast stond. Het complex beschikte verder over “de zaal” – een grote ruimte boven het vroegere koetshuis, waar “altijd wat te doen was”.

Het ging hierbij om activiteiten, die varieerden van godsdienstoefeningen van de Nederlandse Protestantenvbond en ledenvergaderingen van de Boerenleenbank tot bruiloften, partijen en recepties. “De zaal” was ook de plaats, waar tentoonstellingen van de postduivenhouders-vereniging “De Snelvlucht” en de pluimvee- en konijnenfokkersvereniging “Steeds Hoger” werden gehouden en voorstellingen van de plaatselijke toneelclub en jaarvergaderingen en uitvoeringen van de Algemene Sport Vereniging Ameide (ASVA) plaats vonden – een opsomming, die zeker niet volledig is.

Leendert Hermanus Diepenhorst (1892 – 1985) was een van de elf kinderen van Johannes Gerrit Diepenhorst en Neeltje de With. Hij bestierde “’t Fortuin” samen met Jansje, een van zijn zeven zusters, en haar man Jan Brink. Neeltje, een andere zuster, die net als hij ongehuwd was, had op de Dam het dameshoeden- en modemagazijn “Gezusters Diepenhorst”. Een van zijn broers, de vijftien jaar jongere Johannes Gerrit, was burgemeester van Bergambacht en Ammerstol.

Leen Diepenhorst was een man van een zekere gestrengheid, die altijd kort en bondig formuleerde, maar zeker niet gespeend was van humor. Hij was lid van de gemeenteraad van Ameide voor de Partij van de Arbeid en geheelonthouder. Kort nadat de exploitatie van “’t Fortuin” in het laatst van de jaren zestig na ongeveer drie eeuwen in andere handen was overgegaan, omdat zich in de familie Diepenhorst geen opvolger aandiende, werd de oud-kastelein geïnterviewd door een verslaggever van de “Schoonhovense Krant, Nieuwsblad voor Zuid-Holland en Utrecht”. Aan dit interview ontleen ik de volgende passages.

Familiefoto 16 mei 1967 ter gelegenheid van het veertigjarig huwelijk van Janna Diepenhorst en Jan Brink op 12 mei 1967. Van links naar rechts: (achter) Johannis Gerrit Diepenhorst, (voor) Leendert Hermanus Diepenhorst, Cornelia Diepenhorst, Neeltje Diepenhorst, Pietronella Diepenhorst, Adriana Diepenhorst, nicht, Willemien Diepenhorst, Haziena Pietronella Borsje, Cornelis Pieter Bernardus van der Lem sr., Lijsje van Kekem, Teuntje Diepenhorst, Frank Diepenhorst, Arie Diepenhorst, Geertje Diepenhorst, Hendrik Verwey, Jan Pierhagen. Zittend Cornelis Pieter Bernardus van der Lem jr., Janna Brink, Jan Brink met op schoot Janna Sylvia Dolinda van der Lem.

Jansje Diepenhorst en
Jan Brink

“Een logement van betekenis hield er vroeger een stalhouderij op na. Dat was met “t Fortuin” ook het geval. Dat wil niet zeggen dat er winst gemaakt werd. Je moest er de gebouwen voor onderhouden, de paarden, een verzorger-koetsier, de rijtuigen en ga zo maar door. Je had de smid nodig voor het beslag, de wagen- en zeilmaker voor de rijtuigen, de schilder en de timmerman-metselaar voor de gebouwen. Het ellendige was, dat bij de ambachtslieden alles op jaarrekening

ging. Je wist nooit precies waar je aan toe was, de ambachtslieden zelf trouwens ook niet. Die moesten zonder een cent te ontvangen, maar een jaar vooruit kunnen.

Voor de meeste trajecten, zoals het rijden naar de trein in Oudewater, of een rit naar de paardentram in Vianen, golden vaste bedragen. Met dokter Van den Berg golden vaste afspraken. Of hij nu overdag of 's nachts een ritje halverwege Lexmond moest maken (vijf kwartier lopen) er stond altijd een man met paard en wagen klaar voor.....een daalder.

Als iemand in de nacht uit de grote praktijk de dokter nodig had, dan moest hij lopen. Bij het doktershuis kreeg men steevast te horen: ga maar alvast naar Diepenhorst om te zeggen dat ze inspennen. De boodschapper had tot voordeel dat hij op de terugreis kon meerijden.

Ook kwam het voor, dat families die het een beetje konden doen, op zondag een rijtuig met twee paarden bestelden. Dat gaf altijd een hele beweging en bekijks in het dorp, want er kwam heel wat voor kijken, wanneer je je zomaar, zonder noodzaak, liet rijden.

Ik weet nog dat de Schoonhovense familie Niekerk er een hele équipage op nahield, met palfreniers en livrei. 't Was een geweldig gezicht als je dat langs de dijk zag aankomen."

"Toen ik een jongen was, woonden wij nog beneden. Het vertrek, waarin nu het biljart staat en dat door schuifdeuren van het café kon worden afgesloten, was vroeger de huiskamer. Daar stond ook de ronde tafel, die nu in de gelagkamer staat te pronken. Naderhand gingen we op de eerste verdieping wonen".

In het interview maakte de heer Diepenhorst er ook melding van dat op 4 januari 1860 in "t Fortuin" de sociëteit "De Overeenstemming" werd opgericht, die "grote aannemers" uit het Ameide van weleer telde. Het ging om iemand als De Jong, die meewerkte aan de drooglegging van de Haarlemmermeer en de Prins Alexanderpolder en de aanleg van een deel van de Nieuwe Waterweg. Andere grote aannemers waren Swets, de Borst Verdoorn (die woonde in het grote huis op de Dam, dat later gemeentesecretarie werd) en De Kleijn.

Uit het artikel in de vergeelde "Schoonhovense Krant" kan verder worden opgemaakt dat bij de laatste kastelein uit het geslacht Diepenhorst destijds een "eerbiedwaardig oud boek" berustte – de notulen van de sociëteit van 1860 tot 1910 (het jaar van de liquidatie). De eerste president was A. Muilwijk, de eerste directeur Joh. van Kesteren en de eerste secretaris-penningmeester A.P.A. de Kleijn.

Blijkens het document was de sociëteit, die werd gehouden in een vertrek op de eerste verdieping boven het café, "iedere dag vanaf elf uur geopend en op woensdag, zaterdag en zondag 's avonds van zes tot elf uur". Tijdens de kermisweek mochten de leden van de sociëteit geen gebruik maken van het in het vertrek staande biljart. Het huishoudelijk reglement werd door 37 leden ondertekend, die aan contributie vier gulden per jaar betaalden.

De "Schoonhovense Krant"vermeldt verder dat er in die tijd "ten huize van H. Brouwer, elders in Ameide, ook een sociëteit was, "Ons Genoegen" geheten. In de notulen worden regelmatig namen genoemd van mensen, die willen overgaan van "Ons Genoegen" naar "De Overeenstemming". Gezien de tweede naam mag verondersteld worden dat er tussen bepaalde heren onenigheid was geweest".

Over de dranken bestonden vaste afspraken met de kastelein. Een glas cognac kostte een dubbeltje, net als jenever, en voor "Madera" moest vijftien cent worden betaald. Een fles champagne kwam op f 4,75 en een liter Bordeaux kreeg men voor f 1,30.

De leden waren geabonneerd op de Nieuwe Rotterdamsche Courant, de Staatscourant, de Tielsche Courant en het Nieuwsch van de Dag. De aannemers hadden hoofdzakelijk belangstelling voor de publicaties van Rijkswaterstaat en de aankondiging van aanbestedingen. Alle exemplaren werden een jaar lang bewaard in een speciale krantenkast en daarna verkocht, meestal aan een schilder-behanger om te worden gebruikt als grondpapier.

Kort na de vorige eeuwwisseling geraakte de sociëteit in verval vanwege de inkrimping of het vertrek van de grote aannemersbedrijven. In economisch opzicht was dat voor Ameide een gevoelig verlies, ook al omdat de aannemerij groot afnemer was van rijshout uit de grienden. Deze ontwikkeling noopte de Ameidenaren er toe over te schakelen op de minder winstgevende mandenmakerij. De heer Diepenhorst wist zich uit de verhalen van zijn ouders te herinneren dat de aannemers goede klanten waren voor de stalhouderij: velen lieten zich naar de trein in Oudewater rijden en daar later weer afhalen.

Het laatste deel van het interview was gewijd aan – hoe kan het anders – de “vanouds bekende Ameidese Paardenmarkt”, waaraan eertijds een driedaagse kermis was verbonden, “die in de hele streek zijn weerga niet had”, aldus de heer Diepenhorst.

“De kermis duurde drie dagen, maar we waren er een hele week druk mee. De cafés kenden geen sluitingsuur, zodat je dag en nacht in de weer was. Officieel ging de kermis op woensdagmorgen om vier uur open en duurde voort tot vrijdag diep in de nacht, terwijl de kermis op zaterdag werd “begraven”. Het was een gebeurtenis, waar heel Ameide ’n jaar lang naar toeleefde en waarvoor, zoals nu voor het carnaval, werd gespaard en waarvoor iedereen vrij had. Wanneer iemand zich als knecht of meid verhuurde, dan werd er vrijaf bedongen voor de “Termeise mart”.

Maar in het begin van de week kwamen er al mensen naar Ameide, vooral uit Duitsland en Frankrijk, meestal joodse kooplieden. Het was op voorhand dus al druk in “t Fortuin” voor logies en maaltijden. Wanneer de Paardenmarkt op Grote Verzoendag viel, drukte dat altijd een stempel op de markt, want dan kwamen de joodse kooplui niet.

Al vroeg in de week kwamen ook wat wij de “Gelderse heren” noemden. Die kwamen niet alleen voor het feest, maar ook om een kijkje te nemen op sommige boerderijen. De heren stonden graag bij het Tienhovense veer om te zien welke paarden er werden aangevoerd om alvast een keus te maken.

Onze stallen stonden tjokvol met paarden, die door kooplieden van ver werden aangevoerd. Op donderdag was alles in de weer en op de derde avond van de kermis gaf “t Fortuin” een “café chantant”, iets dat nu “cabaret” heet. Het huis was dan afgeladen.

Ik herinner me nog een paar regels van een liedje dat de artiesten zongen, toen er sprake was dat de kermis zou worden afgeschaft:

“O, gemeenteraden,
Schenk ons toch genade,
Schaf toch niet de kermis af,
Dat is voor ons een te grote straf”.

Het heeft niet veel geholpen, want in 1907 werd de kermis toch afgeschaft en dat heeft Ameide in economisch opzicht ook parten gespeeld”.

Het interview met Leen Diepenhorst in de “Schoonhovense Krant” markeerde het einde van een tijdperk, dat was begonnen met de komst naar Ameide van de tussen 1630 en 1635 in Nieuwerkerk aan den IJssel geboren Jan Willemsen Diepenhorst. Hij overleed in zijn woonplaats op 21 januari

1704 en werd aldaar in de kerk begraven. Ruim 260 jaar na zijn dood droeg de achtste generatie Diepenhorst de exploitatie van “t Fortuin” over aan de heer F.J. Graaf.

Deze geboren Groninger liet het etablissement moderniseren, waarbij de authentieke elementen zoveel mogelijk intact werden gelaten. De nieuwe eigenaar richtte zich met name op de exploitatie van het restaurant. De slijterij werd van begin 1978 tot 1985 – in het vroegere cafégedeelte – voortgezet door Annie Plieger-de Kruijk, die anders dan de heer Graaf nog altijd in Ameide woont. In het midden van de jaren tachtig werd “t Fortuin” in eigendom verworven door de heer Zwart en kwam er een einde aan de horeca-activiteiten.

Anno 2006 wordt het vroegere hotel-café-restaurant - alweer vijftien jaar - “met heel veel genoeg” bewoond door Dout Siegersma, van origine een Friezin. Hoewel het biljart en de stamtafel niet meer tot de inventaris behoren, doet het interieur in menig opzicht denken aan tijden van weleer. Zo staat de antieke tapkast nog op zijn oorspronkelijke plaats en hebben ook de keurig ingelijste, door de legendarische burgemeester Luyendijk ondertekende drankvergunningen de tand

des tijds goed doorstaan. De ronde toegangsdeuren – op de hoek van de Fransestraat en de Nieuwstraat – zijn eveneens nog intact. Hetzelfde geldt voor de gebogen bovenlichten, die in combinatie met de deuren een sfeervolle entree vormen. Mevrouw Siegersma heeft er verder voor gezorgd dat er een replica werd gemaakt van het door weer en wind aangetaste uithangbord van “’t Fortuin”, zodat ook wat dat aangaat alles bij het oude is gebleven.

De voormalige “herbergh” is het enige Rijksmonument van de Fransestraat. De straat telt daarnaast acht gemeentelijke monumenten – panden uit de periode van 1893 tot 1910. Hiertoe behoort de vroegere “School met den Bijbel” (Fransestraat 24).

Tot ruim na de Tweede Wereldoorlog kenden Ameide en Tienhoven nog vijf horeca-gelegenheden. In Ameide ging het naast “’t Fortuin” om de panden Benedendamsstraat 3 (café - de Bie, later café - Van Elteren), Lekdijk 30 (café “Lekzicht”) en Lekdijk 42 (café “De Stoomboot”). In Tienhoven had het pand Lekdijk 75 een horeca-bestemming, het bekende café “Welgelegen”.

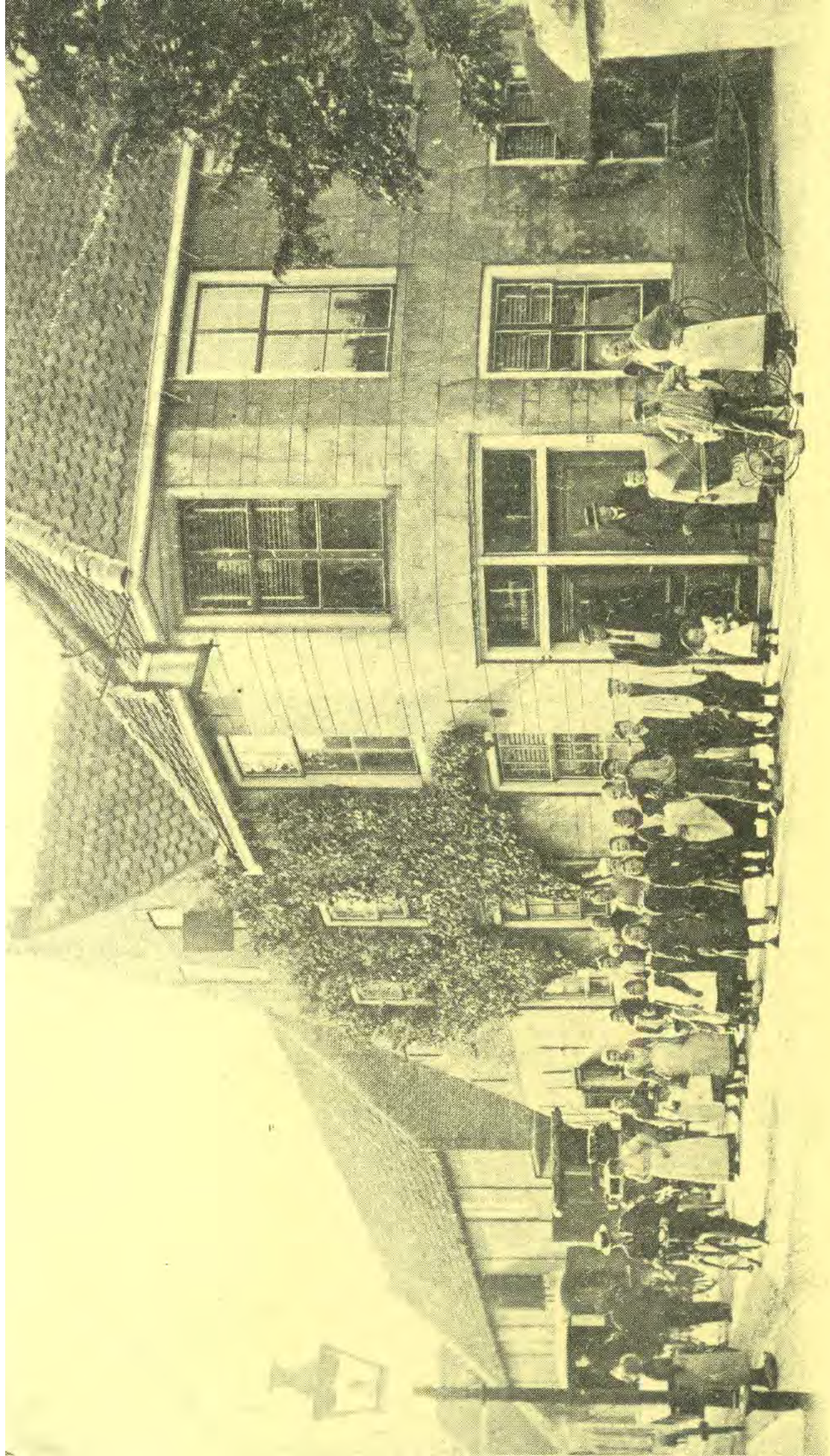
Het aantal bedrijven in de horeca-sector is in de loop der jaren geslonken tot twee. Het betreft het pand aan de Benedendamsstraat (dat nu bekend staat als café – restaurant “’t Wapen van Ameide”) en het pand Lekdijk 30 (tot voor kort café “Riverside”, nu café-bar “D’n dijk”). De andere panden zijn woonhuis geworden. De panden Benedendamsstraat 3 en Lekdijk 75 (Tienhoven) hebben overigens net als “’t Fortuin” de status van Rijksmonument.

Hans van den Heuvel

In dit artikel zijn enkele gegevens vermeld, die zijn ontleend aan de in 1991 verschenen publicatie “Op zoek naar “’t Fortuin” van mevrouw Linda van der Lem, kleindochter van de in het eerste deel van dit artikel genoemde Jan Brink en Jansje Diepenhorst.

De laatste drie foto’s van dit artikel zijn gemaakt door André Tukker.

Witg. S. & W. N. van Nooten, Scheemhooven, No. 367.

"Hotel 't Fortuin." A MEIDE.